

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Blanka Schneiderová

PRÁVNÍ ÚPRAVA INVALIDNÍCH DŮCHODŮ V ČR A JEJÍ VÝVOJ

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Jana Zemanová

Katedra pracovního práva a práva sociálního zabezpečení

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 31. března 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem v ní vyznačila všechny prameny, z nichž jsem čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze 20. dubna 2009

.....
Blanka Schneiderová

Poděkování

Velice děkuji paní JUDr. Janě Zemanové, vedoucí mé diplomové práce za cenné připomínky a účinnou pomoc při zpracování.

V Praze 20. dubna 2009

.....
Blanka Schneiderová

Obsah

Úvod	1
1. Vývoj právní úpravy invalidních důchodů na území ČR.....	4
1.1. Obecná historie sociálního zabezpečení	4
1.2. Právní úprava invalidních důchodů v období I. republiky.....	5
1.3. Právní úprava invalidních důchodů po II. světové válce do roku 1948	9
1.4. Právní úprava invalidních důchodů v letech 1948 – 1960	10
1.5. Právní úprava invalidních důchodů v letech 1960 – 1975	13
1.6. Právní úprava invalidních důchodů v letech 1976 – 1992	17
2. Mezinárodní úprava invalidních důchodů	21
2.1. Základní mezinárodní úprava sociálních práv	21
2.2. Mezinárodní organizace práce a její úmluvy v oblasti invalidních důchodů.....	23
2.3. Dvoustranné mezinárodní úmluvy České republiky v oblasti sociálního zabezpečení	25
2.4. Evropské právo a úprava invalidních důchodů	28
2.4.1. Charta základních práv Evropské unie.....	33
3. Invalidní důchody na Slovensku a vybraných státech Evropské unie	35
3.1. Právní úprava invalidních důchodů na Slovensku	36
3.2. Stručný nástin invalidních důchodů ve vybraných státech Evropské unie ..	39
4. Důchodový systém v České republice	41
4.1. Principy základního důchodového pojištění	41
4.2. Právní úprava důchodového pojištění	43
4.2.1. Osobní rozsah důchodového pojištění	43
4.2.2. Věcný rozsah důchodového pojištění	45
5. Invalidita v českém právním řádu	46
5.1. Pojetí invalidity	46
5.2. Posuzování zdravotního stavu pro účely důchodového systému	49
5.2.1. Posouzení schopnosti soustavné výdělečné činnosti	52
5.2.2. Zdravotní postižení umožňující soustavnou výdělečnou činnost za zcela mimořádných podmínek	53

5.2.3. Zdravotní postižení značně ztěžující obecné životní podmínky	54
6. Invalidní důchod	55
6.1. Nárok na invalidní důchod	55
6.2. Výše invalidního důchodu	56
6.3. Souběh nároku na invalidní důchod s ostatními dávkami důchodového pojištění	57
6.4. Uplatňování nároku na invalidní důchod	58
7. Příspěvek na péči	61
7.1. Osoby, které mají nárok na příspěvek na péči	61
7.2. Stupně závislosti	62
7.3. Výše příspěvku	63
7.4. Řízení o příspěvku.....	64
7.5. Užití příspěvku.....	65
7.6. Kontrola využívání příspěvku na péči	65
Závěr	67
Seznam použité literatury	71
Seznam použitých zkratk.....	74
Resumé.....	75
Resumé v anglickém jazyce (Summary).....	77
Seznam klíčových slov.....	79
Přílohy.....	80

Úvod

V životě každého člověk může nastat situace, která zapříčiní dlouhotrvající nebo trvalé zhoršení zdravotního stavu, a jež negativně ovlivní jeho pracovní, ekonomický, ale i sociální život. Z pohledu práva sociálního zabezpečení je invalidita chápána jako sociální událost, která je nezávislá na vůli člověka a s níž jsou spojeny nepříznivé dopady na postiženého jedince.

Taková to událost může potkat kohokoliv z nás, kohokoliv z našich blízkých a její potenciaální hrozba by se neměla podceňovat. Zcela jistě není lehké pro člověka postiženého událostí, která má neblahé následky na jeho zdraví a v důsledku toho i na ostatní stránky života, se s novou situací vyrovnat a přizpůsobit se jí. Subjektivní pojetí a chápání invalidity postiženého jedince však není předmětem mé diplomové práce. Předmětem této práce je spíše pojetí, koncepce a východiska invalidity, které nabízí pro postiženého jedince společnost, v níž žije.

V mé diplomové práci se zejména zaměřuji na pojetí invalidity z hlediska práva a právní úpravy. K tomuto tématu mě především přivedla osobní zkušenost, kdy jsem se blíže začala seznamovat s právní úpravou invalidity a invalidních důchodů nejen v rovině teorie, ale zejména v rovině aplikace právní úpravy v reálném životě. A jak jsem se opětovně přesvědčila při vypracovávání této práce, jedná se o oblast práva velice zajímavou a poutavou. Práci jsem rozdělila celkem do sedmi kapitol.

V první kapitole diplomové práce jsem se zaměřila na vývoj právní úpravy invalidních důchodů s důrazem na období od vzniku Československé republiky, po celou dobu jejího trvání až do roku 1992. Jednotlivé podkapitoly přinášejí pohled na tehdejší právní úpravu invalidních důchodů v určitých obdobích historického vývoje našeho státu. Poznání vzniku a postupného vývinu úpravy invalidních důchodů je podle mého názoru nezbytné k ucelenému seznámení s touto oblastí. V průběhu vývoje právní úpravy invalidních důchodů můžeme pozorovat postupné sjednocování roztržité úpravy důchodového pojištění, změnu náhledu na pojetí invalidity a stejně tak proměnu způsobu jejího posuzování.

Pro současnou právní úpravu invalidních důchodů nemalou roli sehrává úprava mezinárodní. O této tematice pojednává kapitola druhá mé práce. Česká republika je signatářem řady mezinárodních úmluv a dohod, které upravují lidská práva a zavazují

státy k jejich respektování. Tyto dohody jsou základním kamenem pro úpravu těchto práv v právu národním, které je více upřesňuje a rozvíjí.

Dalším hlediskem mezinárodního vlivu na národní úpravu je členství v mezinárodních a nadnárodních organizacích a stále vzrůstající integrace evropského kontinentu, které je Česká republika aktivním účastníkem. Tato úprava pak vychází z nezbytnosti regulace svobodného pohybu osob a z toho plynoucí důsledky v sociálním zabezpečení, tedy i v oblasti invalidních důchodů.

Třetí kapitola je zaměřena na úpravu invalidních důchodů na Slovensku se stručným nástinem úpravy invalidních důchodů ve vybraných státech Evropy na konci kapitoly. Právní úpravu Slovenské republiky jsem zvolila, neboť nás váže společná historie, do níž patří i jednotná právní úprava v oblasti invalidity a invalidních důchodů. Od rozpadu Československé republiky uplynulo 16 let a bez ohledu na to, zda-li je to dlouhá či krátká doba, považuji za zajímavé přiblížit současnou slovenskou právní úpravu invalidity a invalidních důchodů pro možnost porovnání se současnou právní úpravou naší republiky.

Pokud chceme zkoumat úpravu invalidních důchodů, nesmíme opomenout obecně se seznámit s důchodovým pojištěním a jeho principy. Oblasti důchodového systému v České republice se věnuji ve čtvrté kapitole. S ohledem na téma práce zaměřené na důchody invalidní jsem se hlouběji důchodovému pojištění a jeho problematice nevěnovala než na úrovni obecné.

Jedna ze stěžejních kapitol této práce je kapitola pátá, která zejména pojednává o invaliditě, jejím pojetí a především způsobu stanovení invalidity a jejího rozsahu, jehož alfou a omegou je posudek odborného lékaře, event. posudkové komise. V této kapitole se podrobně zabývám posuzováním zdravotního stavu v oblasti důchodového systému a posuzování schopnosti výdělečné činnosti.

Na předchozí kapitolu navazuje kapitola šestá, v níž se plně věnuji invalidním důchodům podle platné právní úpravy. V této kapitole svoji pozornost zaměřuji především na podmínky pro splnění nároku na invalidní důchod, stanovení výše invalidního důchodu, souběh nároku na invalidní důchod s ostatními dávkami důchodového pojištění a uplatňování nároku na invalidní důchod.

Sedmá kapitola je zaměřena na příspěvek na péči jako relativně nové dávky sociálního zabezpečení. Důkladně se této dávce věnuji s prozkoumáním všech aspektů

nároku, jež zahrnuje stanovení osob, které mají na tento příspěvek nárok, přiblížení pojmu závislosti a jejich stupňů, výši příspěvku, řízení o uplatňování jeho nároku, jeho užití a následnou kontrolu jeho užití.

V závěru této práce jsem zhodnotila současnou právní úpravu v porovnání s úpravou Slovenské republiky. Zároveň jsem uvedla několik dalších změn, které bych navrhla do stávající úpravy.

Tato diplomová práce je zpracována podle právní úpravy účinné ke dni 31. března 2009.

1. Vývoj právní úpravy invalidních důchodů na území ČR

1.1. Obecná historie sociálního zabezpečení

Zárodky sociální politiky, resp. určitého zabezpečení potřebných osob můžeme pozorovat ve vývoji lidstva od jeho samotného počátku. Od jakživa se ve společnosti objevovali jedinci nebo skupiny jedinců, kteří nemohli plně uspokojovat své životní potřeby a byli odkázáni na pomoc druhých nebo dokonce na pomoc celého společenství. Tuto nelehkou roli často pak na svá bedra přebíral stát, města, obce nebo společenství různého druhu příkladmo církevní, profesní, hospodářské.

V dochovaných písemných pramenech starověkých civilizací můžeme najít různé sociální úlevy pro určité vrstvy obyvatelstva. Jednalo se zejména o úlevy fiskální, pracovní nebo vojenské. Ne všechny společnosti však řešily sociální problémy vstřícnými kroky pomoci. Někdy společenství rovněž zasáhla vůči potřebným různými represemi, kdy ti byli ze společenství jako jeho slabý článek vykázáni nebo dokonce fyzicky zlikvidováni.

Hluboko do minulosti sahají rovněž kořeny různých forem realizace vzájemné pomoci, kdy se už ve starověkem Řecku a Římě objevují různá sdružení osob vzniklá za účelem vzájemné pomoci a podpory. Podobné instituce nacházíme i ve středověku, formované nejčastěji na bázi cechů, gild, případně jako bratrstva. Nejčastěji se jednalo o sdružení dělnická. Na našem území se jejich náznak objevuje už ve 12. století v zákoně Václava II. *Ius regale montanorum*. Jejich velké rozšíření však přišlo až ve 14. století. Tato sdružení vznikala nejčastěji samovolně. Stát však ve snaze udržet si nad nimi kontrolu si vyhradil právo tyto spolky povolovat a dozírat nad jejich činností. Obecný horní zákon¹ z roku 1854 pak zavedl povinnost zřizovat bratrské pokladny ze zákona a živnostenský řád² z roku 1859 ukládal podnikatelům zřizovat pro dělníky podpůrné závodní pokladny a živnostenským řemeslnickým společenstvím pokladny tovaryšské.

S ohledem na téma této práce nelze zde opomenout zabezpečení poskytovaná veřejnou mocí osobám, o něž měla tato moc zvláštní zájem. Jednalo se především o

---

¹ Císařský patent č. 146/1854 ř.z.

² Císařský patent č. 227/1859 ř.z.

osoby, které se svojí činností zasloužily pro panovníka a stát. Do této skupiny spadali úředníci státní byrokracie a váleční vysloužilci. Zpočátku dostávali za své služby majetkové výhody různého druhu, později se pomalu přecházelo k vyplácení důchodů. Postupně se začal rozšiřovat okruh osob dostávající takovéto zásluhy za své služby a stanovila se pevná pravidla pro jejich vyplácení. Invalidita stejně tak stáří začaly být v Evropě vnímány jako sociální událost až v 19. století

Velmi nesystematická a roztržitá byla za doby habsburské monarchie právní úprava týkající se válečných poškozců, která zajišťovala válečným invalidům jen velmi slabou úroveň sociálního zabezpečení. V r. 1917 bylo nově ustanoveno Ministerstvo sociální péče³, které mělo tuto velice citlivou problematiku řešit.

Na poli sociálním patřilo nově vzniklé Československo mezi nejvyspělejší státy světa a mohlo se chlubit rozvinutým sociálním zabezpečením, které se od 80. let 19. století formovalo v Rakousku-Uhersku pod vlivem německých reforem Otto von Bismarcka.

1.2. Právní úprava invalidních důchodů v období I. republiky

Důležitost sociální politiky a sociálního zabezpečení potřebných osob si uvědomovaly i evropské mocnosti a není bez významu, že do poválečných paktů stvrzujících uzavřený mír neopomenuly vnést ustanovení týkající se této oblasti. Mírová smlouva ze dne 28. června 1919 podepsaná ve Versailles proklamuje obecný mír, který může spočívat jen na podkladě sociální spravedlnosti, neboť nespravedlnost, nespokojenost, bída nebo strádání můžou tento mír ohrozit. Proto se v ní strany zavazují ke zlepšení sociálních podmínek, pokud jde např. o uspořádání pracovních hodin, boj proti nezaměstnanosti, ale i podmínek důchodů, jmenovitě starobního a invalidního. Identické ustanovení rovněž obsahuje mírová smlouva ze dne 10. září 1919 podepsaná v Saint-Germain-en-Leye, mírová smlouva ze dne 4. června 1920 podepsaná v Trianonu a mírová smlouva ze dne 27. listopadu 1919 podepsaná v Neuilly-Sur-Seine.

Po vzniku Československa zůstávají prozatím v platnosti na základě tzv. recepční normy, neboli zákona č. 11/1918 veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení. Mezi recipované právní předpisy náležel z oblasti sociálního

---

³ Zákonem č. 2/1918 Sb. bylo toto ministerstvo převzato i do soustavy ústředních orgánů nově vzniklého Československa.

pojištění zákon upravující úrazového pojištění z 28. prosince 1888 č. 1 ř.z., o pojišťování dělníků pro případ úrazu. Československý právní řád rovněž přebírá zákon ze dne 16. prosince 1906, č. 1 ř.z. z r. 1907, o pensijním pojištění zřízenců ve službách soukromých a některých zřízenců ve službách veřejných, ve znění upraveném císařským nařízením ze dne 25. června 1914, č. 138 ř. z. Pojišťovací povinnosti měli podle tohoto zákona především zaměstnanci, kteří vykonávali duševní činnosti nebo dozírali na práci jiných osob. Dále museli být pojištěni např. zaměstnanci v kancelářích a písárnách. Pojištěncem dle tohoto zákona byl každý, kdo překročil 16. rok svého věku a byl v Československu v poměru služebním. Pojistné platil částečně zaměstnavatel a částečně pojištěnec. Tento zákon platil na území našeho státu až do roku 1929, kdy byl nahrazen zákonem č. 26/1929 Sb., o pensijním pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách.

Legislativa nově vzniklého státu musela zareagovat na skutečnost, že válka s sebou přinesla mnoho utrpení a kromě tisíců mrtvých si vyžádala oběti i na těch, kteří přežili. Proto následně v únoru r. 1920 byl přijat zákon č. 142/1920 Sb., o požitcích válečných poškozeneců. Kdo byl válečný poškozenec bylo stanoveno v zákoně.⁴ Jednalo se především o osoby, jejichž pracovní schopnost byla dočasně nebo trvale snížena, nebo kteří jí úplně pozbyli a to pro poranění nebo nemoc získanou nebo zhoršenou ve službě vojenské, při vojenských úkonech, k nimž byli povoláni anebo jako železniční zřízenci, popř. v zajetí. Jednalo se ale rovněž o pozůstalé osoby po osobách uvedených v předchozí větě, pokud byli odkázáni na jejich výživu. Podmínkou na získání důchodu podle tohoto zákona bylo československé občanství. Nejednalo se však o podmínku absolutní a mohla být zákonem stanoveným způsobem prominuta.⁵ Plný invalidní důchod byl válečným poškozenecům vyplácen při snížení výdělečné schopnosti aspoň o 85%. Nárok na částečný invalidní důchod vznikl při snížení výdělečné schopnosti aspoň o 20%. Pro zajímavost můžeme uvést, že plný invalidní důchod odpovídal částce 400,- Kč měsíčně, částečný invalidní důchod při snížení výdělečné schopnosti např. a) o 20% odpovídal částce 30,- Kč měsíčně, b) o 65% se rovnal 140,- Kč. Zákon dále stanovil

---

⁴ Zákon č. 199/1919 Sb. z. a n., o organizaci péče o válečné poškozence

⁵ Podmínku československého občanství mohlo prominout ministerstvo sociální péče v dohodě s ministerstvem financí v případě příslušníků zahraničních československých vojsk a jejich pozůstalých, pokud o ně nebylo postaráno jinak.

příplatky za úplnou slepotu, za úplnou bezmocnost invalidy a zohledňoval vyživovací povinnost válečného poškozence.

Samostatně bylo upraveno pojištění pro horníky, resp. pro všechny, kteří byli zaměstnání v hornictví a nevztahovalo se na ně pojištění podle jiného zákona. Organizaci tohoto pojištění zajišťovaly revírní bratrské pokladny, na nimiž dozorovala Ústřední bratrská pokladna s působností pro celou republiku. Jednotliví zaměstnanci v hornictví byli členy revírních pokladen podle místa svého zaměstnání. Nejvyšším orgánem revírní bratrské poklady byla valná hromada složená ze zvolených delegátů. Ta dále volila představenstvo a dozorčí výbor. Na obdobném principu volby se ustanovovali orgány Ústřední bratrské pokladny.

V roce 1924 byl přijat rozsáhlý zákon č. 221/1924 Sb. z. a n., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří. Nositelem sociálního pojištění byla Ústřední sociální pojišťovna. Posudky o invaliditě podávali jednotliví lékaři, kteří byli ve smluvním vztahu s touto pojišťovnou, resp. k jejím okresním složkám. Za invalidního byl považován podle tohoto zákona ten, kdo pro nemoc nebo jiné vady tělesné nebo duševní, které si nepřivodil sám, nemohl prací přiměřenou jeho silám, schopnostem, výcviku a dosavadnímu povolání vydělat minimálně třetinu toho, co tělesně a duševně zdravý zaměstnanec stejného povolání v témže obvodu obyčejně vydělával. Tato úprava invalidity vychází převážně z německého zákonodárství, především z říšského pojišťovacího řádu. Invalidní důchod byl vyplácen ode dne, kdy nastala invalidita. Pokud nebylo možno tento den zjistit považoval se za takový den, kdy byla pojišťovně doručena žádost o invalidní důchod. Invalidní důchod se skládal z částky základní a z částek zvyšovacích a byly-li splněny podmínky, i z věkového příplatku, zvláštního přídatku a příplatku na dítě. Dále mohl být důchod zvýšen až o polovinu, byl-li důchodce trvale bezmocný s potřebou stálé péče jiné osoby.

Hlavní funkci při zjišťování zdravotního stavu měli lékaři. Nemocenská pojišťovna provedla potřebná šetření a žádost o invalidní důchod se svým dobrozdáním předložila Ústřední sociální pojišťovně, která o žádosti rozhodla. Proti výměrům pojišťovny se ve věcech týkajících se invalidních důchodů bylo možno bránit opravnými prostředky, o nichž rozhodovaly pojišťovací soudy. Ty pak vycházely především z posudků lékařů, kteří měli postavení soudních znalců z jednotlivých lékařských oborů.

Zákon o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří se týkal pojištění zaměstnanců, tedy i dělníků, nevztahoval se však na skupiny obyvatelstva, které podléhaly pojištění podle jiných právních předpisů.

Samostatnou úpravou bylo upraveno pojištění zemědělců a podnikatelů. Na tyto osoby se vztahoval zákon č.148/1925 Sb., o pojištění osob samostatně hospodařících pro případ invalidity a stáří. Za invalidního podle tohoto zákona se považoval ten, kdo pro trvalou nemoc, která nebyla vyléčena před uplynutím jednoho roku, nebo pro jiné vady tělesné nebo duševní, nepřivoděné úmyslně, nebyl schopen výdělků v povolání naposledy pojištěném a klesl-li následkem toho výnos z jeho osobní činnosti v podniku nebo zaměstnání uvedeném v § 2 tohoto zákona pod polovinu průměrného výdělků za poslední tři roky.

Posléze byl přijat již výše zmíněný zákon č. 26/1929 Sb., o pensijním pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách. Tento zákon se týkal soukromých zaměstnanců, především úředníků, soukromých učitelů a vychovatelů, novinářů, zaměstnanců divadel, ale i lékařů, zubařů apod. Narozdíl proti dosud uvedenému tento zákon invaliditu více, propracovaněji charakterizoval, avšak byla pojata spíše profesně. Nárok na invalidní důchod měl pojištěnec trvale nezpůsobilý k výkonu svého povolání. Za nezpůsobilého byl považován k výkonu povolání ten, kdo pro tělesnou nebo duševní vadu nebo pro slabost tělesných nebo duševních sil nemohl dále zastávat povinnosti svého povolání ani jiného povolání, přiměřeného povolání dosavadnímu a způsobu, jakým byl v něm zaměstnáván, resp. jeho postavení, přičemž se přihlíželo k jeho praktickému i teoretickému vzdělání. Toto pojetí invalidity dále rozvila tehdejší soudní judikatura, kdy přiměřené povolání se posuzovalo podle postavení, jaké pojištěnec zaujímal po celou dobu své výdělečné činnosti, resp. její značnou část. Nárok na invalidní důchod neměl ten, kdo si přivodil nezpůsobilost k výkonu povolání úmyslně nebo při spáchání zločinu, zjištěného trestním soudem. V těchto případech však mohl být invalidní důchod vyplácen zcela nebo zčásti příslušníkům rodiny, kteří měli oproti pojištěnci zákonný nárok na výživu. I podle tohoto zákona docházelo k navyšování invalidních důchodů v případě péče o dítě či bezmocnosti. Nositelem pojištění byl Všeobecný penzijní ústav.

1.3. Právní úprava invalidních důchodů po II.světové válce do roku 1948

V období II. republiky a protektorátu docházelo jen k pozměňování a doplňování dosavadních platných zákonů formou vládních nařízení. Nové úpravy a zákony spatřily světlo světa po skončení druhé světové války. Mezi prvními byl v reakci na světovou válku přijat zákon č. 164/1946 Sb., o péči o vojenské a válečné poškozence a oběti války a fašistické persekuce. Tento zákon se vztahoval na osoby - invalidy, kteří utrpěli poškození zdraví nebo těla v důsledku vojenské služby, válečných událostí nebo fašistické persekuce za okolností uvedených v tomto zákoně, jakož i pozůstalým po osobách, které zemřely za těchto okolností nebo v důsledku těchto okolností a rodinným příslušníkům osob, jež se za těchto okolností staly nezvěstnými. Rovněž zahrnoval osoby, o nichž tak rozhodlo Ministerstvo sociální péče. Toto ministerstvo mohlo v dohodě s Ministerstvem financí poskytnout zaopatření osobám, které byly přikázány do práce některým bývalým úřadem práce a při této práci utrpěly újmu na zdraví, která snižuje podstatně a trvale jejich výdělečnou schopnost, event. pozůstalým po těchto osobách nebo rodinným příslušníkům osob, které byly přikázány úřadem práce mimo obec svého bydliště a staly se nezvěstnými, nastaly-li poškození nebo smrt nebo nezvěstnost také za jiných okolností. Zaopatření invalidů především zahrnovalo zaopatřovací požitky, t.j. invalidní důchod, přídavek k důchodu, ošetrovací příplatek, slepecký příplatek, příplatek na manželku, příplatek na děti, zvyšovací příplatek, náhradu za poškození zdraví nebo těla a drahotní přídavek, léčebnou a protézovou péči, zaopatření v domově invalidů, školení.

Nově bylo upraveno pojištění horníků, resp. osob zaměstnaných pod zemí nebo na povrchu v hornictví, v podnicích na dobývání živce, kaolinu, magnesitu, žárovzdušných jíílů, lupků, živce, sádrovce a křemence.⁶ Nárok na invalidní pensi vznikal u pojištěnců, kteří byli bezprostředně před vznikem invalidity alespoň po dobu pěti let zaměstnání pod zemí, nebo kteří z celkové doby od prvního vstupu do důchodového pojištění (zaopatření) do vzniku pojistného případu strávili alespoň polovinu doby při výkonu prací pod zemí, nemohli-li pro svůj zdravotní stav vykonávat svoji poslední práci nebo jiné přiměřené povolání pod zemí. Na invalidní pensi neměl

---

⁶ Zákon č. 44/1947 Sb., o hornickém pensijním pojištění.

nárok, kdo si přivodil invaliditu úmyslně nebo při spáchání úmyslného trestného činu, pro který byl odsouzen trestním soudem.

1.4. Právní úprava invalidních důchodů v letech 1948 – 1960

Krátce po únorovém převratu byl přijat zákon č. 99/1948 Sb., o národním pojištění. Podle tohoto zákona byli povinně pojištěni zaměstnanci, osoby samostatně výdělečně činné, spolupracující členové rodiny osob samostatně výdělečně činných, důchodci a nezaměstnaní. Nárok na invalidní důchod měl pojištěnec, u něhož ještě před vznikem nároku na starobní důchod nastala ztráta nebo podstatný pokles výdělku jako následek nepříznivého zdravotního stavu (nemoci nebo poklesu tělesných či duševních schopností), byl-li tento stav trvalý, což znamená delší než jeden rok. Ztráta výdělku, resp. podstatný pokles výdělku nastal tehdy, pokud byl pojištěnec nucen zanechat výdělečné činnosti a nemohl-li vykonávat ani jinou výdělečnou činnost, přiměřenou jeho dosavadnímu povolání. V tomto zákoně se tedy objevuje nové pojetí invalidity a poprvé je užito pojmu „trvale nepříznivého zdravotního stavu“ jako základního kritéria pro posouzení invalidity. Pro vznik nároku na dávku bylo třeba, aby pojištěnec byl v posledních pěti letech přede dnem vzniku nároku pojištěn alespoň čtyři roky. Do tohoto období se započítávaly i tzv. náhradní doby pojištění jako např. doba studia na středních, odborných nebo vysokých školách po dokončení 15. roku věku, nejdéle do 25. roku věku, doba vojenské služby v československé nebo spojenecké armádě konané z jakéhokoliv důvodu, jakož i doba služby v branné moci, doba pracovní neschopnosti, v níž měl pojištěnec nárok na dávky nemocenského pojištění, etc. Povinná doba pojištění pro vznik nároku na invalidní důchod byla považována za splněnou, pokud invalidita pojištěnce nastala do jeho dokonání 21. roku věku a jeho pojištění trvalo alespoň jeden rok, nebo invalidita nastala jako následek pracovního úrazu, resp. nemoci z povolání.

Pojištění podle tohoto zákona prováděla Ústřední národní pojišťovna. Ta pro posuzování zdravotního stavu zaměstnávala tzv. důvěrné lékaře působících při jednotlivých okresních národních pojišťovnách. Právě tito lékaři pořizovali podkladovou dokumentaci pro přiznání dávky a v případě potřeby pojištěnce samy vyšetřovali. Posuzování invalidity bylo zahajováno stejně jako dnes výlučně až po

podání žádosti, v této době ještě v právních předpisech neexistovalo řízení o přechodu z dočasné pracovní neschopnosti do invalidity zahajované ex offio. Stále ani právní předpisy neznaly institut částečného invalidního důchodu.

Po roce 1951 zanikla Ústřední národní pojišťovna a byl zřízen Státní úřad důchodového zabezpečení (dále také „SÚDZ“), který zpočátku ještě zaměstnával posudkové lékaře na jednotlivých okresech. Od r. 1952 byl však dosavadní systém nahrazen novým a směrnicemi SÚDZ byly zřízeny posudkové komise důchodového zabezpečení. Invalidita začala být posuzována nejen z hlediska medicínského, ale též z hlediska pracovně politického a sociálně politického. Posudkové komise měly zkoumat, zda jsou splněny „zdravotně pracovní“ podmínky pro přiznání invalidního důchodu a předkládat orgánům SÚDZ návrhy na přiznání dávky nebo její zamítnutí, event. její změny.

Na základě vládního nařízení č. 22/1953 Sb., o úpravě důchodů z důchodového zabezpečení a zaopatření osob nepřátelských lidově demokratickému zřízení, mohla být zastavena výplata invalidních důchodů osobám, které byly odsouzeny ke ztrátě čestných práv občanských proto, že trestným činem projevily nepřátelství k lidově demokratickému řádu. Na základě usnesení rady okresního národní výboru byly důchody přiměřeně dle okolností případu sníženy, až na tzv. sociální důchod. Jednalo se především o význačné představitelé dřívějšího politického a hospodářského zřízení a ty, kdo horlivě sloužili dřívějšímu kapitalistickému řádu, jestliže tyto osoby projevily nepřátelský postoj k lidově demokratickému řádu. Ve zvlášť odůvodněných případech mohl být důchod zcela odňat, pokud bylo o výživu důchodce a jeho rodinných příslušníků jinak postaráno a usnesla-li se na odnětí důchodu rada krajského národního výboru.

Dosavadní úpravu v roce 1956 nahradil první zákon o sociálním zabezpečení,⁷ který nově upravil podmínky pro výplatu invalidního důchodu. Byl to jeden ze zákonů, který derogoval zákon o národním pojištění z roku 1948. Účel tohoto zákona byl v souladu s tehdejší politikou definován takto: „Ústava 9. května zaručuje všem občanům právo na zaopatření ve stáří, při nezpůsobilosti k práci a při nemožnosti obživy. Toto právo bylo občanům zajištěno národním pojištěním. Jeho součástí je též důchodové zabezpečení zaměstnanců. Rozvoj našeho národního hospodářství a jeho

---

⁷ Zákon č. 55/1956 Sb, o sociálním zabezpečení.

úspěchy umožňují přebudovat důchodové zabezpečení zaměstnanců a přiřlenit k němu sociální péči o všechny občany, kteří jí potřebují. Účelem takto vytvořeného sociálního zabezpečení je přispět v souladu s rozvojem výrobních sil ještě více k zvýšení hmotné i kulturní úrovně pracujících a k výstavbě socialismu v našem státě. Dávky a služby sociálního zabezpečení poskytuje stát. Zaměstnanci neplatí na jejich úhradu zvláštní příspěvky.“⁸ Z dnešního hlediska může takto definovaný účel zákona vyvolat mírný úsměv na rtech, je však třeba si uvědomit, že takovéto pojetí spadalo do tehdejšího prosazovaného politického myšlení. Odpovědnost jedince za své zabezpečení pro případ sociálních událostí byla tak plně přenesena na stát.

Zákon se vztahoval na všechny zaměstnance, dělníky, žáky učilišť státních pracovních škol a učně. Zákon začal nově rozlišovat invalidní důchod a částečný invalidní důchod jako dva samostatné odlišné právní pojmy! A v dělení šel dále, kdy diverzifikoval invalidní důchod (částečný invalidní důchod) a invalidní důchod (částečný invalidní důchod) při pracovním úrazu. Pro nárok na invalidní důchod/částečný invalidní důchod byla vyžadována určitá doba zaměstnání, jejíž délka byla odstupňována podle věku pojištěnce, kdežto invalidní důchod/částečně invalidní důchod při pracovním úrazu náležel bez ohledu na délku doby zaměstnání, pokud se zaměstnanec stal invalidním nebo částečně invalidním následkem pracovního úrazu v době trvání zaměstnání nebo nejpozději do dvou let po jeho skončení. U invalidních důchodů při pracovních úrazů byla vyšší i základní výměra invalidního důchodu, která činila 65% průměrného ročního výdělku (oproti 50% průměrného ročního výdělku u „běžných“ invalidních důchodů). Principy invalidity koncipované v tomto zákoně byly s určitými úpravami přebírány i do pozdějších právních předpisů.

Poprvé v našem právním řádu byl použit pojem „osoby se změněnou pracovní schopností“. Jednalo se o osoby, které pro trvalé poškození zdraví, jež nastalo před započítáním pravidelné pracovní činnosti, nebo pro vrozené vady měly podstatně omezený výběr zaměstnání, zejména mládež s těžkými zdravotními vadami po dosažení věku, v němž končila povinná školní docházka.⁹ Za osoby se změněnou pracovní schopností se vždy považovali poživatelé invalidních důchodů.

Invaliditu posuzovaly v první instanci okresní posudkové komise sociálního zabezpečení zřízené u okresních národních výborů a krajské posudkové komise

---

⁸ § 1 zákona č. 55/1956 Sb, o sociálním zabezpečení.

⁹ Jednotlivé pojmy byly konkretizovány ve vyhlášce Státního úřadu sociálního zabezpečení č. 4/1957 Ú.1.

sociálního zabezpečení u krajských národních výborů jako instance druhá, ty zároveň podávaly i posudky pro účely přezkumných soudních řízení.¹⁰ Nejprve měly komise 4 členy. Komisi předsedal posudkový lékař, dále byl přítomen další lékař, zástupce pracujících a tajemník komise. Od r.1959 přibyl v jejich řadách pátý člen, poslanec příslušného národního výboru, který posléze až do r. 1990 zaujímal post předsedy těchto komisí. Na jeho odbornost nebyly kladeny žádné nároky.

Speciálně bylo upraveno sociální zaopatření příslušníků ozbrojených sil.¹¹ Invalidní nebo částečně invalidní důchod náležel vojákově z povolání, který byl propuštěn ze zdravotních důvodů ze služby v ozbrojených silách a byl invalidní nebo částečně invalidní. Zásady pro posuzování invalidity a částečné invalidity měla stanovit vláda. Podrobnosti, zejména způsob posuzování invalidity (částečné invalidity) měli stanovit ministři národní obrany a vnitra v dohodě s předsedou státního úřadu sociálního zabezpečení.

Za zmínku stojí, že pojištění umělců bylo upraveno vyhláškou Ústřední rady odborů a Státního úřadu sociálního zabezpečení č. 50/1960 Sb., o nemocenském pojištění a důchodovém zabezpečení spisovatelů, hudebních skladatelů, výtvarných umělců, architektů, vědeckých badatelů, výkonných umělců a artistů. Pro tyto pojištěnce platily obecné předpisy o nemocenském pojištění a důchodovém zabezpečení zaměstnanců, pokud z dalších ustanovení této vyhlášky nevyplývala úprava odchylná.

1.5. Právní úprava invalidních důchodů v letech 1960 – 1975

Členové a učňové veřejně proklamovaných a oslavovaných jednotných zemědělských družstev podléhali v otázce sociálního zabezpečení nově zákonu č. 32/1962 Sb., o sociálním zabezpečení družstevních rolníků.¹² Invalidní nebo částečný invalidní důchod náležel družstevníku, který získal dobu důchodového zabezpečení potřebnou pro nárok na důchod, jestliže se v době trvání důchodového zabezpečení nebo do dvou roků po jeho zániku stal pro trvalé zhoršení zdravotního stavu invalidním nebo částečně invalidním. Není bez zajímavosti, že částečný invalidní důchod nenáležel tomu, kdo odpíral dále konat práce v družstvu, jichž byl schopen podle rozhodnutí

---

¹⁰ Soud však mohl rovněž provádět dokazování i znaleckými posudky nebo jen výhradně jimi.

¹¹ Zákon č. 33/1957 Sb. o sociálním zaopatření příslušníků ozbrojených sil.

¹² Do této doby důchodové pojištění družstevních rolníků upravovalo nařízení vlády č. 56/1956 Sb.

posudkové komise. Vznikla-li invalidita nebo částečná invalidita pracovním úrazem nebo nemocí z povolání, zvyšoval se invalidní důchod o 50 Kčs měsíčně a částečný invalidní důchod o 30 Kčs měsíčně.¹³

Invalidita, resp. částečná invalidita byla pro účely zákonů upravující sociální zabezpečení jednotlivých skupin osob definována vyhláškou Státního úřadu sociálního zabezpečení č. 34/1962 Sb., o zásadách pro posuzování invalidity a částečné invalidity pro účely důchodového zabezpečení (pojištění). Zaměstnanec byl invalidní, jestliže pro trvalé zhoršení zdravotního stavu se stal neschopným k jakémukoliv soustavnému výdělečnému zaměstnání, nebo byl sice schopen vykonávat soustavné výdělečné zaměstnání, avšak výkon tohoto zaměstnání by vážně zhoršil jeho zdravotní stav, nebo byl sice schopen vykonávat výdělečné zaměstnání, avšak zcela nepřiměřené jeho dřívějším schopnostem a společenskému významu dosavadního zaměstnání. Člen jednotného zemědělského družstva byl podle této vyhlášky invalidní, jestliže se pro trvalé zhoršení zdravotního stavu stal neschopným vykonávat jakoukoliv soustavnou výdělečnou činnost nebo jestliže by výkon takové činnosti vážně zhoršil jeho zdravotní stav.

Zaměstnanec byl částečně invalidní, jestliže jeho výdělek podstatně poklesl proto, že pro trvalé zhoršení zdravotního stavu byl sice schopen vykonávat dosavadní či jiné přiměřené zaměstnání, avšak jen za zvlášť ulehčených pracovních podmínek, nebo nebyl schopen vykonávat dosavadní zaměstnání, avšak je schopen vykonávat jiné přiměřené zaměstnání méně kvalifikované. Člen jednotného zemědělského družstva byl částečně invalidní, jestliže pro trvalé zhoršení zdravotního stavu nemohl odpracovat a skutečně neodpracoval v dosavadní činnosti ani polovinu průměrného počtu pracovních jednotek dosud odpracovaných nebo nemohl dosáhnout a také skutečně nedosáhl ani poloviny své průměrné pracovní odměny.

Za trvalý se ve všech uvedených případech pokládal nepříznivý zdravotní stav, který podle poznatků lékařské vědy pravděpodobně potrvá déle než rok od vzniku pracovní neschopnosti.

Zmiňovaná vyhláška Státního úřadu sociálního zabezpečení č. 34/1962 Sb. upravovala ještě jiné druhy invalidity, které byly pojmenovány jako „ostatní druhy invalidity.“ Do této kategorie spadala invalidita manželky, vdovy, vdovce a žadatele o

---

¹³ Základní měsíční výše invalidního důchodu se pohybovala v rozmezí 230 Kč až 650 Kč, podle výše průměrné měsíční odměny. Částečný invalidní důchod činil 60 % invalidního důchodu.

sociální důchod. Manželka se považovala za invalidní, jestliže pro trvale nepříznivý zdravotní stav nebyla schopna vykonávat obvyklé práce spojené s vedením domácnosti. Vdova byla invalidní, jestliže pro trvale nepříznivý zdravotní stav nebyla schopna vykonávat zaměstnání přiměřené jejím schopnostem. Vdovec a žadatel o sociální důchod byli invalidní, jestliže pro trvale nepříznivý zdravotní stav nebyli schopni vykonávat jakoukoliv výdělečnou činnost.

Ke změnám došlo i u posudkových komisí, které byly napříště vybaveny rozhodovací pravomocí a získaly tak postavení správních orgánů. Šlo o rozhodovací pravomoc o invaliditě, částečné invaliditě a bezmocnosti. V prvním stupni rozhodovaly okresní posudkové komise sociálního zabezpečení, proti jejichž rozhodnutí bylo možné podat odvolání ke krajské posudkové komisi sociálního zabezpečení. Posudkové komise v této době nerozhodovaly o dávkách a službách sociálního zabezpečení, jejich pravomocná rozhodnutí však byla závazná pro rozhodování dávkových orgánů.

Roztříštěnou úpravu aspoň částečně sjednotil nový zákon o sociálním zabezpečení, publikovaný ve Sbírce zákonů pod č. 101/1964 Sb. ze dne 4. června 1964. Znění tohoto zákona se vztahovalo především na pracovníky (pracující v pracovním nebo v učebním poměru a členů výrobních družstev), pracující, kteří mají práva a povinnosti jako pracovníci (do této skupiny patřili zejména funkcionáři národních výborů, funkcionáři komisí lidové kontroly a statistiky, soudci z povolání, advokáti), příslušníky ozbrojených sil a příslušníky bezpečnostních sborů z povolání, spisovatele, hudební skladatele, výtvarné umělce, architekty, vědecké pracovníky, novináře, výkonné umělce a artisty, etc.

Invalidní (částečný invalidní) důchod náležel podle výše uvedeného zákona pracovníku, který byl zaměstnán po dobu potřebnou pro nárok na důchod a v době trvání zaměstnání nebo nejpozději do dvou roků po jeho skončení se stal plně (částečně) invalidním. Pracovníku, který v době vzniku plné invalidity již splnil podmínky pro nárok na starobní důchod, invalidní důchod nenáležel, pokud plná invalidita nebyla následkem pracovního úrazu. Zákon rozděloval zaměstnance podle druhu vykonávané práce do tří kategorií. Zařazení do kategorie mělo vliv na výši vyplaceného důchodu. Vypláceno bylo při splnění zákonem stanovených podmínek 60% průměrného měsíčního výdělku, byl-li pracovník zaměstnán nejméně 20 roků v I. pracovní kategorii, 55% průměrného měsíčního výdělku, byl-li pracovník zaměstnán nejméně 20 roků ve

II. pracovní kategorii a 50% průměrného měsíčního výdělku v ostatních případech. Do I. pracovní kategorie byla zařazena např. zaměstnání v hornictví pod zemí v hlubinných dolech, v hutích nebo v těžkých chemických provozech, v hornictví vykonávaná pod spodní úrovní nadloží a na skrývce v povrchových dolech (lomech) na uhlí a na radioaktivní suroviny, zaměstnání členů leteckých posádek a pracovníků soustavně činných v letadlech za letu. Do II. pracovní kategorie patřila ostatní zaměstnání, v nichž se vykonávají práce za zvlášť obtížných pracovních podmínek a III. pracovní kategorie zahrnovala všechna ostatní zaměstnání.

Za osoby se změnou pracovní schopností (dále také „ZPS“) zákon považoval občany, kteří mají pro dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav podstatně omezený výběr zaměstnání. Na rozdíl od předchozí úpravy bylo upuštěno od podmínky „trvalého poškození zdraví“. Občany se ZPS byli rovněž poživatelé důchodů podmíněných nepříznivým zdravotním stavem, pokud jim zachovaná pracovní schopnost dovozovala pracovní uplatnění.

Tento zákon byl dále doplněn a upřesněn navazující vyhláškou Státního úřadu sociálního zabezpečení.¹⁴

Zvlášť stále zůstala úprava sociálního zabezpečení družstevních rolníků (členů JZD), v níž byl ve stejný den se zákonem č. 101/1964 Sb., o sociálním zabezpečení, přijat nový zákon o sociálním zabezpečení družstevních rolníků vedený ve Sbírce zákonů pod č. 103/1964 Sb. Podmínky pro získání nároku na invalidní důchod byly v tomto zákoně upraveny obdobně jako v zákonu o sociálním zabezpečení. Základní výměra invalidního důchodu činila 50% z průměrné měsíční pracovní odměny. I tento zákon byl dále proveden navazující vyhláškou Státního úřadu sociálního zabezpečení.¹⁵

O přiznání invalidního důchodu rozhodovaly okresní národní výbory. Ty byly stále vládní vyhláškou zmocněny k tomu důchody určitým osobám snížit. Jednalo se především o osoby, které ve veřejném životě nebo v hospodářství zaujímaly za dřívějšího politického a hospodářského zřízení zvlášť významné postavení anebo v době nesvobody i jen významné postavení, využívaly tohoto postavení k udržení kapitalistického řádu nebo k posílení vlivu okupantů a svou činností aktivně přispěly k

---

¹⁴ Vyhláška č. 102/1964 Sb., ze dne 8. června 1964. V této vyhlášce byl poprvé vymezen pojem „dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav“, přičemž jeho konkretizace se téměř shodovala s dnešní platnou právní úpravou.

¹⁵ Vyhláška č. 104/1964 Sb., ze dne 8. června 1964

vykořisťování a perzekuci pracujících. Rovněž takto mohly učinit bývalým podnikatelům nebo osobám, které za dřívějšího politického a hospodářského zřízení, zejména v době nesvobody, jako příslušníci potlačovatelského aparátu postupovaly se zvláštní horlivostí a iniciativou proti pracujícím a tím účinně napomáhaly k jejich vykořisťování a perzekuci. Invalidní důchod se však nesnižoval osobám, jejichž invalidita vznikla následkem pracovního úrazu nebo nemoci z povolání, stejně tak osobám, které pod vlivem výchovného působení socialistické společnosti projevíly kladný postoj k socialistickému zřízení, zejména jestliže získali pracovní zásluhy při budování socialismu. Snížený důchod mohl být opětovně zvýšen až do plné zákonné výše.

1.6. Právní úprava invalidních důchodů v letech 1976 – 1992

Od 1. ledna 1976 vstoupil v účinnost nový zákon o sociálním zabezpečení, zákon č. 121/1975 Sb, jehož některá ustanovení na našem území platila v novelizovaných zněních až do r. 1992. Úprava tohoto zákona se vztahovala již na „všechny“. Pojištění tedy byli pracovníci v pracovním poměru, učni a členové výrobních družstev, členové jednotných zemědělských družstev, pracující, kteří mají v důchodovém zabezpečení práva a povinnosti jako pracovníci v pracovním poměru, zejména poslanci národních výborů, členové orgánů lidové kontroly, soudci z povolání, advokáti, studenti, vědečtí a umělečtí aspiranti, občané vykonávající práce na podkladě dohody o pracovní činnosti uzavřené s organizací a občané poskytující služby a opravy na základě povolení národního výboru, vojáci z povolání, příslušníci Sboru národní bezpečnosti a příslušníci sborů nápravné výchovy, bojovníci proti fašismu, oběti války a fašistické perzekuce v době nesvobody, jakož i účastníci osvobozovacích bojů za první světové války a vědečtí pracovníci, spisovatelé, hudební skladatelé, výtvarní umělci, architekti, novináři, výkonní umělci a artisté. Při plné nebo částečné invaliditě, vzniklé následkem úrazu utrpěného za okolností uvedených v zákoně nebo v prováděcích předpisech, byli účastni důchodového zabezpečení jako pracující též občané konající službu v ozbrojených silách, kteří nebyli vojáky z povolání, dále také příslušníci Lidových milic, pomocníci pohraniční stráže, členové Pomocné stráže Veřejné bezpečnosti, občané povolání k osobním úkonům podle předpisů o obraně

Československé socialistické republiky, účastníci civilní obrany, účastníci přípravy k obraně Československé socialistické republiky a účastníci branné výchovy, stejně tak účastníci krátkodobých nebo neplacených brigád, dobrovolní požárníci, dárce krve, dobrovolní zdravotníci Československého červeného kříže, účastníci organizované tělesné výchovy a další občané, o nichž to stanoví prováděcí předpisy.

Nárok na invalidní (částečný invalidní) důchod se řídil především délkou doby zaměstnání, pracovní kategorií, do kterých byla jednotlivá zaměstnání i v tomto zákoně zařazena, a výší mzdy nebo pracovní odměny, event. služebního příjmu. Invalidní důchod příslušel pracujícím, jejichž nepříznivý zdravotní stav způsobil změnu, pokles nebo ztrátu pracovní schopnosti. Invalidní důchod však nenáležel pracujícím, který v době vzniku plné invalidity již splnil podmínky pro nárok na starobní důchod, pokud plná invalidita nebyla následkem pracovního úrazu. Výše invalidního důchodu se pohybovala v rozmezí od 400,- Kčs do 2.500,- Kč měsíčně.

Poživatelé invalidních důchodů, pokud jim zachovaná pracovní schopnost dovoľovala pracovní uplatnění, byli i podle tohoto zákona považováni za osoby se změněnou pracovní schopností¹⁶. Do této kategorie patřily osoby, které pro dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav měly podstatně omezenou možnost pracovního uplatnění, popřípadě přípravy k pracovnímu uplatnění. V tomto zákoně byly tedy rozsáhleji definovány důsledky dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu. Poprvé však tento zákon zavedl kategorii občanů se ZPS s těžším zdravotním postižením, která s drobnými změnami přetrvala v právním řádě až do roku 2004 a byla jako subkategorie převzata i do nyní platné právní úpravy. Jednalo se o občany, kteří měli mimořádně omezenou možnost pracovního uplatnění včetně přípravy k němu a mohli se uplatnit jen ve zcela úzkém okruhu zaměstnání.

Většinu ustanovení předešlého zákona o sociálním zabezpečení nahradil nově zákon č.100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení. Tento zákon zůstal ve velmi omezeném rozsahu v platnosti až do současné doby¹⁷. V oblasti invalidních důchodů zákon oproti dřívější úpravě nepřinesl žádné převratné změny. Nárok na invalidní důchod měl občan, který byl zaměstnán po dobu potřebnou pro získání invalidního důchodu a zároveň

---

¹⁶ Dále jen také ZPS.

¹⁷ V současné době upravuje pouze základní zásady sociálního zabezpečení, účastníky právních vztahů sociálního zabezpečení, způsobilost občanů být účastníkem vztahů sociálního zabezpečení, sociální péči, péči o těžce zdravotně postižené občany, nárok a výplatu dávek sociální péče.

nesplnil podmínky pro získání starobního důchodu, to však neplatilo pokud se stal invalidním na základě pracovního úrazu. Invaliditu definoval přímo zákon. Výše invalidního důchodu se odvozovala od průměrného měsíčního výdělku s ohledem na druh zaměstnání, resp. jeho zařazení do kategorie I.-III., které zůstaly zachovány i v tomto zákoně. Zařazení jednotlivých druhů povolání bylo mimo zákonné úpravy dále provedeno nařízením vlády.¹⁸

Nově byl zde upraven invalidní důchod v souvislosti s plněním úkolů v ozbrojených silách. Podmínka doby zaměstnání potřebná pro nárok na invalidní důchod se v těchto případech považovala vždy za splněnou. Nárok na invalidní důchod měl tedy též občan, který se stal invalidním následkem úrazu nebo onemocnění vzniklých v době, kdy konal službu v ozbrojených silách, s výjimkou služby vojáka z povolání, příslušník Lidových milicí, pomocník Pohraniční stráže, člen Pomocné stráže Veřejné bezpečnosti, občan povoláný k osobním úkonům podle předpisů o obraně Československé socialistické republiky a účastník civilní obrany, přípravy k obraně Československé socialistické republiky nebo branné výchovy, jestliže se stal invalidním následkem úrazu nebo onemocnění vzniklých v době plnění svých úkolů, nebo občan, jenž nekoná službu v ozbrojených silách a stal se invalidním následkem úrazu, který byl bez jeho zavinění způsoben bojovým prostředkem. Výše plného invalidních důchodů se v době, kdy tento zákon vstoupil v účinnost, pohybovala v rozmezí od 550,- Kčs do 3800,- Kčs měsíčně, částečný invalidní důchod dosahoval poloviny plného invalidního důchodu.

V oblasti úpravy osob se ZPS zákon navázal na předešlou právní úpravu s rozšířením okruhu osob, které automaticky byly do této kategorie zařazeny. Podle navazující vyhlášky č. 149/1988 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení, nemohla být občanem se ZPS osoba starší 65 let. Hmotněprávní úprava osob se změnou pracovní schopnosti byla od r. 1991 nově systematicky začleněna do zákona o zaměstnanosti¹⁹.

Další legislativní vývoj v oblasti invalidních důchodů a sociálního zabezpečení vůbec byl ovlivněn listopadovými událostmi roku 1989, kdy se tato oblast začala

---

¹⁸ Nařízení vlády č. 117/1988 Sb., o zařazování zaměstnání do I. a II. pracovní kategorie pro účely důchodového zabezpečení.

¹⁹ Zákon č. 1/1991 Sb., o zaměstnanosti.

přizpůsobovat novým politickým a hospodářským podmínkám. Jednalo se především zařazení osob samostatně výdělečně činných do důchodového pojištění.

Postup účastníků řízení o přiznání invalidního důchodu byl upraven mimo jiného v zákoně České národní rady č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení. Do tohoto zákona byly převzaty úpravy starších prováděcích předpisů, zejména vyhláška č. 91/1958 Sb., vyhláška č. 143/1965 Sb. a vyhláška č. 149/1988 Sb. Tento zákon zůstává na našem území v novelizovaném znění platný až do konce roku 2009.

Posudkové komise byly přičleněny k nově zřízeným okresním správám sociálního zabezpečení. Druhou instancí tvořily komise u Ministerstva práce a sociálních věcí ČR. Počet jejich členů byl snížen na tři, kdy jejich složení opustil zástupce pracujících a poslanec národního výboru. Předsedou komise se stal ku prospěchu odborné stránky věci posudkový lékař. Od r.1993 vykonává posudkovou činnost pro účely rozhodování v prvním stupni posudkový lékař okresní správy sociálního zabezpečení.

2. Mezinárodní úprava invalidních důchodů

Jedním z aspektů ovlivňující vnitrostátní právní úpravu v oblasti invalidních důchodů je bezpochyby právní úprava přijata mezi jednotlivými státy a členství v různých mezinárodních a nadnárodních organizacích. Uzavíráním takovýchto mezinárodních smluv a členstvím v mezinárodních organizacích na sebe stát přebírá povinnosti z nich mu plynoucí a vytyčuje si tak hranice pro vnitrostátní právní úpravu. Mezinárodními závazky vymezený prostor pro vnitrostátní úpravu se zužuje čím je smlouva podrobnější a konkrétnější. Pro zkoumání a porozumění právní úpravy invalidních důchodů je nezbytná orientace v základních právních dokumentech mezinárodních společenství, které na vnitrostátní úpravu mají nemalý vliv.

2.1. Základní mezinárodní úprava sociálních práv

Sociální práva, do kterých se také řadí právo na invalidní důchod, resp. právo na hmotné zabezpečení v případě, kdy fyzický nebo psychický stav jedince nedovolí tomuto jedinci zaopatřit své základní životní potřeby vlastními silami a přičiněním, patří do základních lidských práv, a proto jsou také předmětem právní úpravy na mezinárodní úrovni. Nejznámější a nejvýznamnější mezinárodní dokument upravující nejdůležitější lidská práva je bezpochyby Všeobecná deklarace lidských práv OSN. Přestože tato deklarace nikdy nebyla právně závazná a Valné shromáždění OSN ji 10. prosince 1948 přijalo formou rezoluce č.217/III. A., působí již přes šedesát let silou přesvědčivosti, úcty, respektu a důvěry. Ve svém čl. 22 stanoví právo každého na sociální zabezpečení. V čl. 25 hovoří o právu na sociální péči a o právu na zabezpečení při pracovní nezpůsobilosti a v jiných případech ztráty prostředků k obživě v důsledku okolností nezávislých na vůli člověka. Jak je již uvedeno, jednalo se víceméně o notifikaci lidských práv a právní závaznosti deklarovaná lidská práva nabyla až přijetím následujících dvou paktů - Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Oba pakty byly 19. prosince 1966 v New Yorku otevřeny k podpisu a jejich platnost byla podmíněna uložením stanoveného počtu ratifikačních listin nebo listin o přístupu u generálního tajemníka OSN. Oba pakty pak vstoupily v platnost roku 1976. Právo na sociální

zabezpečení a především právo na sociální pojištění je deklarováno v čl.9 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

Na evropském území sehrávají důležitou roli dokumenty Rady Evropy. Rada Evropy byla ustavena jako mezivládní organizace dne 5. května 1949. Prioritním cílem Rady Evropy je ochrana lidských práv a pluralitní demokracie, podpora vědomí evropské kulturní identity i různosti a napomáhání jejich rozvoji, hledání řešení problémů, kterým čelí evropská společnost. V současné době má Rada Evropy 46 členských států. Česká republika je členem Rady Evropy od 30. 6. 1993.

Pod hlavičkou Rady Evropy vznikla celá řada dokumentů týkajících se sociálního zabezpečení. Jedno z prioritních míst bezpochyby zaujímá Evropská sociální charta, sjednaná 18. října 1961 v Turíně. Česká a Slovenská federativní republika signovala Evropskou sociální chartu vč. Dodatkového protokolu č. 128 a novelizujícího Protokolu č. 142 v roce 1992 a v roce 1993 signovala tyto dokumenty nově vzniklá Česká republika. Evropská sociální charta je považována za období Evropské úmluvy na ochranu lidských práv a základních svobod v oblasti sociálních práv. Amsterdamskou smlouvou byla Evropská sociální charta výslovně uznána za standart sociálních práv v Evropské unii.²⁰ Evropská sociální charta ve svém čl. 12 přiznává každému právo na sociální zabezpečení a zavazuje signatáře charty k zavedení, resp. udržení systému sociálního zabezpečení na uspokojivé úrovni a ke snaze usilovat o postupné zvyšování úrovně tohoto systému. Aby právo na sociální zabezpečení bylo účinně uplatněno, zavazují se státy zajistit mezinárodními dohodami nebo jinými prostředky stejné zacházení se státními příslušníky jednotlivých států, pokud jde o práva na sociální zabezpečení, včetně zachování výhod vyplývajících ze zákonů o sociálním zabezpečení, a to bez ohledu na pohyb takto chráněných osob na územích smluvních stran. Zároveň se smluvní strany zavazují zajistit přiznání, zachování a obnovení práv v oblasti sociálního zabezpečení takovými prostředky, jako je kumulace dob pojištění nebo zaměstnání, získaných podle zákonodárství jednotlivých států.

Kromě uvedené Evropské sociální charty můžeme zmínit další dokument Rady Evropy a to Evropskou prozatímní dohodu o soustavách sociálního zabezpečení ve stáří, invaliditě a pozůstalých, přijatou 11. prosince 1953 v Paříži. Česká republika přistoupila k této dohodě včetně jejích dodatkových protokolů v roce 1998.

---

²⁰ Prof. JUDr. Václav Pavlíček a kol. – *Ústava a ústavní řád ČR, Komentář, 2. díl, Práva a svobody*, Linde Praha, a.s. v roce 2002.

Velmi důležitý dokument byl přijat v roce 1964 ve Štrasburku a jedná se o Evropský zákoník sociálního zabezpečení. Jménem České republiky byl zákoník podepsán ve Štrasburku v roce 2000. Evropský zákoník sociálního zabezpečení byl vypracován ve spolupráci s Mezinárodní organizací práce. Signatáři tohoto zákoníku ho nemuseli přijímat jako celek, nýbrž se zavázat jen k jeho jednotlivým částem za splnění podmínek v něm stanovených. Invalidní důchod je v Evropském zákoníku sociálního zabezpečení upraven pod čl. IX a stanoví povinnost smluvním stranám zajistit chráněným osobám poskytování dávek při invaliditě a uvádí podmínky, za kterých má být invalidní důchod vyplácen. Evropský zákoník sociálního zabezpečení byl v roce 1990 revidován.

Na půdě Rady Evropy byla rovněž přijata v roce 1972 Evropská úmluva o sociálním zabezpečení, která zaujímá přední místo mezi úmluvami Rady Evropy. Svým způsobem navazuje na Prozatímní dohody o sociálním zabezpečení z roku 1953. Evropská úmluva o sociálním zabezpečení je založena na čtyřech základních principech: rovnosti zacházení, aplikace jediného zákonodárství, zachování práv ze sociálního zabezpečení, výplata dávek do ciziny.²¹ Tyto principy jsou uplatňovány jako základní principy sociálního zabezpečení v mezinárodním měřítku např. i v právu Evropské Unie.

2.2. Mezinárodní organizace práce a její úmluvy v oblasti invalidních důchodů

Mezinárodní organizace práce²² je specializovanou organizací OSN usilující o prosazování sociální spravedlnosti a mezinárodně uznávaných pracovních práv. Byla založena 11. dubna 1919 ve Versailles jako stálé zřízení Společenství národů s cílem podpory světového míru na základě sociální spravedlnosti. Její stanovy tvořily součást Versailleské smlouvy. Od 14. prosince 1946 je specializovanou organizací OSN se sídlem v Ženevě. Z různých světových organizací hájících zájmy pracujících vyniká ILO zejména tím, že zástupci zaměstnanců a zaměstnavatelů v ní mají při formulování programů stejnou důležitost jako vlády států. Při padesátém výročí této organizace obdržela za svou činnost Nobelovu cenu míru.

---

²¹ Více o základních principech v kapitole 2.3.

²² International Labour Organization, zkratka ILO.

Na 17. zasedání generální konference Mezinárodní organizace práce v roce 1933 bylo přijato několik úmluv, z nichž dvě se týkaly invalidního pojištění – Úmluva o povinném invalidním pojištění zaměstnanců v průmyslových a obchodních podnicích a ve svobodných povoláních, jakož i domácích dělníků a osob zaměstnaných v domácnosti (č. 37) a Úmluva o povinném invalidním pojištění zaměstnanců v zemědělských podnicích (č. 38). Československá republika obě úmluvy ratifikovala v roce 1949 a od 1. července 1950 se staly pro Československo platnými. Signatáři této úmluvy se zavazují zavést nebo udržovat invalidní pojištění a to minimálně za podmínek stanovených v těchto úmluvách.

Z hlediska sociálního zabezpečení nelze opomenout Úmluvu o sociální zabezpečení přijatou v roce 1952 na 35. zasedání generální konference Mezinárodní organizace práce. Česká socialistická republika ratifikovala Úmluvu v roce 1990 s výhradou článků IV a VI. Úmluva o sociálním zabezpečení se stala vzorem pro vypracování Evropského zákoníku sociálního zabezpečení (viz. výše), což se mimo jiné odrazilo na podobném až shodném znění obou dokumentů, stejném členění a obdobném principu právní úpravy.

Úmluva o sociálním zabezpečení upravuje devět základních oblastí sociálního zabezpečení: lékařskou péči, dávky v nemoci, v nezaměstnanosti, ve stáří, při pracovních úrazech a nemocech z povolání, rodinné dávky, dávky v mateřství, při invaliditě a při ztrátě živitele. Osobní působnost úmluvy určí sám stát, který ji podepsal, podle uvedených alternativ, tedy nevztahuje se již jen na některé oblasti ekonomické aktivity, jak tomu bylo doposud v mezinárodních úmluvách v této oblasti. Nově je také upraven princip závislosti výpočtu výše dávek na výši mzdy v příslušném státě oproti předešlým úpravám, které ponechávaly na jednotlivých státech stanovení výši poskytovaných dávek. Úmluva o sociální zabezpečení stejně tak jako Evropský zákoník sociálního zabezpečení stanoví minimální normy sociálního zabezpečení, minimální standardy, které se smluvní strany zavázaly garantovat, a dalo by se říci v těch méně podstatných otázkách nechává na jednotlivých státech, jak danou problematiku upraví, resp. tyto otázky neupravuje jednoznačně a nabízí alternativní možnosti úpravy. Konkrétně to můžeme pro přesnější ujasnění uvést na úpravě invalidních důchodů v Úmluvě o sociálním zabezpečení. Sociální událost podmiňující nárok na invalidní důchod je definována v čl. 54 Úmluvy takto: *Krytá sociální událost*

zahrnuje neschopnost k výkonu výdělečné činnosti ve stanoveném rozsahu, jestliže tato neschopnost bude pravděpodobně trvalého rázu nebo trvat po vyčerpání nemocenského. Úmluva zde signatářům stanoví jistý minimální standard, kdy stanoví kritéria sociální události, na jejímž základě vzniká nárok na invalidní důchod.

Oproti tomu osobní rozsah Úmluvy je stanoven v čl. 55 následovně: *Okruh chráněných osob zahrnuje (a) buď stanovené skupiny zaměstnanců, které tvoří úhrnem nejméně 50 % všech zaměstnanců, nebo (b) stanovené skupiny ekonomicky činného obyvatelstva, které tvoří úhrnem nejméně 20 % všech obyvatel, nebo (c) všechny obyvatele, jejichž prostředky během sociální události nepřesahují mez stanovenou podle ustanovení článku 67, nebo (d) bylo-li učiněno prohlášení podle článku 3, stanovené skupiny zaměstnanců, které tvoří úhrnem nejméně 50 % všech zaměstnanců v průmyslových podnicích, jež zaměstnávají nejméně 20 osob.* Je zde tedy dána smluvní straně Úmluvy o sociálním zabezpečení možnost výběru jedné varianty pro vymezení osobní působnosti Úmluvy.

V roce 1967 byla přijata na 51. zasedání generální konference Mezinárodní organizace práce Úmluva o invalidních, starobních a pozůstalostních dávkách (č. 128). Úprava invalidních důchodů spočívá na obdobném principu jako v Úmluvě o sociálním zabezpečení s drobnými změnami v konkretizaci jednotlivých údajů.

2.3. Dvoustranné mezinárodní úmluvy České republiky v oblasti sociálního zabezpečení

Česká republika uzavřela s různými státy světa řadu dvoustranných úmluv týkajících se sociálního zabezpečení a řešící především svobodný pohyb osob přes hranice domovského státu. Společná úprava mezi státy je nezbytná především z důvodů rozdílných právních úprav sociálního zabezpečení v jednotlivých státech, pokud jde o podmínky vzniku nároků, výše dávek, apod.

Vesměs jsou dvoustranné mezinárodní smlouvy, jimiž je Česká republika vázána, konfigurovány na čtyřech základních principech, na nichž je tvořena i koordinace právních úprav v oblasti sociálního zabezpečení u nadstátních společenství, zejména u Evropské unie (viz. dále). Tyto čtyři základní principy ovlivňující mezinárodní úpravu jsou:

- princip rovného zacházení
- princip uplatňování právního řádu jednoho státu
- princip sčítání dob pojištění
- princip zachování nabytých práv

Princip rovného zacházení vychází ze zákazu diskriminace z důvodu státní příslušnosti. Zákaz diskriminace je stěžejní zásadou v oblasti ochrany lidských práv a ve všech právních dokumentech upravujících lidská práva, ať už na úrovni mezinárodní nebo národní, je umístěn v předních ustanoveních vzhledem k tomu, že tvoří základní vodítko pro uplatnění následných lidských práv a je tak zdůrazněno, že tato práva se týkají všech bez ohledu na jejich pohlaví, rasu, barvu pleti, jazyk, víru a náboženství, politické či jiné smýšlení, národní nebo sociální původ, příslušnost k národní nebo etnické menšině, majetek, etc. Podobně je rovněž pojat princip rovného zacházení v mezinárodní úpravě sociálního zabezpečení, který tak stanoví, že úprava jednoho státu se vztahuje na příslušníka státu druhého, jenž je signatářem takové smlouvy. Jinými slovy migrující osoba, která není státním příslušníkem státu, kde pobývá, má zde stejná práva a povinnosti podle zákonodárství tohoto státu jako jeho státní příslušník (samozřejmě za předpokladu, že mezi státy byla podepsána mezinárodní smlouva či se na ně vztahuje jiná právní úprava).

Princip uplatňování právního řádu jednoho státu řeší především otázku kolize jednotlivých právních řádů, aby nenastala situace, kdy migrující osoba nebude spadat do působnosti právního řádu žádného státu nebo naopak bude spadat do působnosti dvou nebo více právních řádů různých států. V prvním případě by nastala situace, kdy by migrující osoba nebyla dostatečně sociálně chráněna, v druhém případě by jí vznikl nárok na výplatu dávek ve dvou státech. Aby k takovéto kolizi právních řádů nedocházelo, je tato otázka nejčastěji řešena aplikací právního řádu státu, v němž je vykonávána výdělečná činnost. Samozřejmě jsou připouštěny výjimky jako například u zaměstnanců přidělených k práci do zahraničí, zaměstnanců leteckých společností, zaměstnanců námořních lodí, státních úředníků, diplomatů.

Princip sčítání dob pojištění neboli také *princip zachování práv během jejich nabývání*²³ eliminuje nevýhodu migrujících osob, která by jim vznikla tím, že by v žádném státě nesplnily podmínky nároku na dávku, která je podmíněna tzv. čekací

---

²³ Gregorová, Z., *Důchodové systémy*, Masarykova univerzita, Brno 1998

dobou, a to i přes skutečnost, že by v průběhu pracovního života byly účastny pojištění, ale po každé v jiném státě. Čekací dobou se rozumí to, že jedinec, aby mu vznikl nárok na dávku, musí být nejdříve po stanovenou dobu účasten pojištění buď formou placení příspěvku nebo formou výkonu práce event. pobytu na území státu.²⁴ Takto získané doby pojištění v jednotlivých státech se pak pojištěnci sčítají, pokud se vzájemně nekryjí.

Princip zachování nabytých práv znamená jiným slovy princip výplaty dávek do ciziny. Smluvní strany se tak zaváží k tomu, že se vzdají ustanovení a doložek, které by vázaly výplatu dávky oprávněné osobě na podmínku trvalého pobytu na území příslušného státu. Takováto ustanovení by například vedla paradoxně k situacím, kdyby migrující pracovník, splňující podmínky pro výplatu příslušné dávky ve státě, ve kterém vykonával výdělečnou činnost a byl účasten pojištění, tento nárok ztratil při návratu do domovského státu nebo jiného státu.

Všechny tyto uvedené principy se více či méně objevují v dvoustranných mezinárodních úmluvách, které Česká republika uzavřela s jiným státy o úpravě otázek sociálního zabezpečení, vč. úpravy invalidních důchodů. Takto Česká republika uzavřela celkem 31 mezinárodních smluv, namátkou můžeme uvést Smlouvu mezi Českou republikou a Francií o sociálním zabezpečení z roku 1948, Smlouvu mezi Českou republikou a Chilskou republikou o sociálním zabezpečení z roku 2000, Smlouvu mezi Českou republikou a Korejskou republikou o sociálním zabezpečení z roku 2007, Smlouvu mezi Českou republikou a Quebecem o sociálním zabezpečení z roku 2002, etc. Smlouva o sociálním zabezpečení uzavřená v roce 2008 s Japonskem do doby vypracování této práce doposud nevstoupila v platnost a u smlouvy o sociálním zabezpečení uzavřené v roce 2001 s Itálií probíhá ratifikační proces.

Většina uzavřených smluv má univerzální rozsah, to znamená, že smlouva se vztahuje na všechny osoby, které podléhají právním předpisům České republiky a druhého smluvního státu, některé však např. smlouvy o sociálním zabezpečení uzavřené s Izraelem, Maďarskem, Polskem, Ruskem²⁵ mají omezený rozsah své působnosti pouze na občany České republiky a druhého smluvního státu a kombinaci těchto dvou způsobů například představuje smlouva o sociálním zabezpečení uzavřená

---

²⁴ Gregorová, Z., *Důchodové systémy*, Masarykova univerzita, Brno 1998

²⁵ Smlouva o sociálním zabezpečení mezi Československem a dřívějším SSSR, dnešní Ruskou federací byla vypovězena Českou republikou a její platnost skončila ke dni 31.12.2008.

se Švýcarskem a to tak, že v některých oblastech sociálního zabezpečení působí univerzálně, v některých např. v oblasti důchodového pojištění omezeně jen na občany České republiky a Švýcarské konfederace.

2.4. Evropské právo a úprava invalidních důchodů

Podepsání Maastrichtské smlouvy a vznik Evropské Unie v roce 1993 je výsledkem integračních procesů a snah, které začaly krátce po II. světové válce vznikem Evropského společenství uhlí a oceli (ESUO), Evropského hospodářského společenství (EHS) a Evropského společenství atomové energie (EURATOM). Evropská Unie je politická a ekonomická unie, kterou v současnosti tvoří 27 členských států s celkem 496 miliony obyvatel.

Evropské společenství, které tvoří tzv. I. pilíř Evropské unie, má za hlavní úkol podporovat harmonický, vyvážený, trvale udržitelný rozvoj hospodářského života, čehož má být dosaženo vytvořením společného trhu, hospodářské a měnové unie a prováděním společných politik. Tohoto prvořadého cíle má být dosaženo mimo jiné vytvořením vnitřního trhu založeného na čtyřech svobodách a to volného pohybu zboží, volného pohybu osob, volného poskytování služeb a volného pohybu kapitálu.

Pro účely této práce je především důležitý volný pohyb osob. Základem této svobody je oprávnění k určité činnosti v jiném členském státě spočívající například v uzavření pracovního poměru, výkonu práce nebo využití práva podnikat. K tomuto primárnímu oprávnění se váží oprávnění sekundární, která jsou nezbytná k umožnění jeho výkonu jak právo volného vstupu do jiného členského státu, právo pobytu v kterémkoliv členském státě a právo na opuštění jiného členského státu.

Právo vstupu zahrnuje volný vstup pro občana EU do členského státu na základě platného cestovního pasu nebo občanského průkazu. Občan EU včetně jeho rodinných příslušníků může v členském státě setrvat tři měsíce bez splnění jakýkoliv podmínek a formalit. Právo pobytu v době delší než tři měsíce má každý občan EU za předpokladu, že je v hostitelském členském státě pracovníkem nebo osobou samostatně výdělečně činnou nebo má dostatek prostředků pro sebe a svoje rodinné příslušníky tak, aby se nestal břemenem sociální sítě hostitelského členského státu.²⁶ Právo trvalého pobytu

---

²⁶ Tichý Luboš a kol., *Evropské právo*, C.H.Beck, 2006.

občanovi EU a jeho rodinným příslušníkům vzniká po pěti letech nepřetržitého legálního pobytu v členském státě. Před uplynutím této doby může občan EU získat trvalý pobyt v případě pracovníka nebo osoby samostatně výdělečně činné, pokud v době ukončení práce dosáhli věkové hranice stanovené státem, ve kterém mají nárok na starobní důchod, nebo přestali pracovat v důsledku pracovní nezpůsobilosti za podmínky, že v hostitelském státě pobývali minimálně dva roky, tato podmínka neplatí jestliže pracovní nezpůsobilost je důsledkem pracovního úrazu nebo nemoci z povolání a postižené osobě vzniká nárok na pobírání plného nebo částečného důchodu.

Evropské právo dělíme na právo primární a právo sekundární. Mezi primární právo řadíme zakládací smlouvy tří evropských společenství – ESUO, EHS a EURATOM, včetně jejich změn, dodatků, protokolů, prohlášení a smlouvy o přistoupení jednotlivých členských států. Stejně tak do této skupiny náleží prameny práva rovnocenné právu primárnímu jako obecné právní zásady evropského práva a základní lidská práva. Právo sekundární je tvořeno nařízeními, směrnicemi, rozhodnutími, doporučeními a stanovisky. Jakožto právo nižší právní síly musí být v souladu s právem primárním. Nařízení je obecně závazný právní předpis, závazný od okamžiku platnosti, ve všech svých částech, aniž by bylo potřeba ho do vnitrostátního právního řádu inkorporovat nebo transformovat. V případě rozporu nařízení s právním řádem členského státu se aplikuje nařízení. Oproti tomu směrnice je závazná jen pro členské státy, které ji mají povinnosti ve stanovené lhůtě provést. Rozhodnutí jsou právními akty, které řeší konkrétní případ a jsou závazná především pro své adresáty a doporučení a stanoviska jsou čistě akty nezávazné, které spočívá v posouzení určitého chování nebo určité situace.

Prvním krokem v oblasti sociálního zabezpečení pracovníků v evropské úpravě byly články 48 – 51 ve Smlouvě o zřízení Evropského hospodářského společenství z 25. března 1957, tzv. Římská smlouva, nyní články 39 – 42 ve Smlouvě o založení Evropského společenství. Smlouva zajišťovala příslušníkům členských států právo pohybu pracovníků, odstranění diskriminace mezi pracovníky členských států na základě státní příslušnosti a právo setrvat na území členského státu za určitých podmínek i po skončení zaměstnání, zároveň ukládala Radě ministrů přijmout nezbytná opatření pro zajištění svobody pohybu pracovníků. V té době otázky ještě sociální politiky nebyly příliš v popředí zájmu.

Současná evropská úprava sociálního zabezpečení je založena na harmonizaci a koordinaci vnitrostátních úprav jednotlivých států, tedy na jejich sblížení nikoliv sjednocení. To znamená, že v členských státech existují samostatné systémy sociálního zabezpečení, které jsou však ovlivněny společnými zásadami. Těžištěm úpravy sociálního evropského práva je zejména právo sekundární.

Nejdůležitější právní předpis v tomto směru je nařízení Rady č. 1408/71, o uplatňování systémů sociálního zabezpečení na zaměstnané osoby a jejich rodiny pohybující se v rámci Společenství a nařízení Rady č. 574/72, kterým se stanoví prováděcí pravidla k nařízení (EHS) č. 1408/71 o uplatňování systémů sociálního zabezpečení na zaměstnané osoby a jejich rodiny pohybující se v rámci Společenství. Obě nařízení jsou přímo aplikovatelná.

Koordinace právních úprav členských států je založena, jak je již uvedeno výše, na čtyřech základních principech – principu rovného zacházení, principu uplatňování právního řádu jednoho státu, principu sčítání dob pojištění a principu zachování nabytých práv, nebo-li výplata dávek do ciziny. Všechny tyto principy jsou vyjádřeny i v nařízení Rady č. 1408/71.

Rovné zacházení, které je již garantováno Římskou smlouvou, je zaručeno čl. 3 tohoto nařízení. Kolizi právních řádů členských států vylučuje hlava II. nařízení Rady č. 1408/71, v níž je výslovně uvedena aplikace právních předpisů pouze jednoho členského státu a dále jsou zde stanovena pravidla pro určení, kterého členského státu se užije právní řád. V drtivé většině případů se uplatní zákonodárství členského státu, v němž jedinec pracuje bez ohledu na místo, kde má své trvalé bydliště. U jednotlivých dávek je pak upraven princip sčítání dob pojištění. Výplatu dávek do ciziny zaručuje článek 10 nařízení, kde je stanoveno, že „invalidní, starobní a pozůstalostní peněžité dávky, důchody z titulu pracovních úrazů a nemocí z povolání a pohřebné získané podle právních předpisů jednoho nebo více členských států nepodléhají žádnému snížení, úpravám, pozastavení, odnětí ani konfiskaci z důvodu skutečnosti, že příjemce má bydliště na území jiného členského státu, než ve kterém má sídlo instituce příslušná pro jejich vyplácení.“ Interpretace tohoto článku byla rozšířena ustálenou judikaturou Soudního dvora, který uvedl, že účelem uvedeného ustanovení je zejména podpořit volný pohyb pracovníků tím, že budou chráněni před jakýmkoli nevýhodami, které by se mohly objevit v důsledku přesídlení z jednoho členského státu do druhého. Z takto

širokého pojetí čl. 10 vyplývá, že podmínka trvalého pobytu musí být v oblasti sociálního zabezpečení odstraněna obecně a je vyloučeno např. vázat přiznání důchodu na podmínku trvalého pobytu.²⁷

Okruh osob, na které se nařízení vztahuje, je uvedeno v čl. 2 nařízení. Do působnosti jeho právní úpravy spadají pracovníci, kteří podléhají nebo podléhali zákonodárství jednoho nebo více členských států a jsou státními příslušníky jednoho z členských států, osoby bez státní příslušnosti nebo uprchlíky s bydlištěm na území jednoho z členských států, rodinní příslušníci uvedených osob a osoby po nich pozůstalé, státní úředníci a osoby s podobným postavením, pokud podléhali nebo podléhají právním předpisům členského státu, včetně jejich rodinných příslušníků a pozůstalých po nich. Pojem pracovníka nelze chápat podle vnitrostátní úpravy, ale v souladu s účely koordinace právních úprav, proto tento pojem společně s jinými definuje nařízení ve svých úvodních ustanoveních. Důraz u definování pracovníka není ani kladen na výkon výdělečné činnosti samé, ale na účasti na pokračujícím pojištění pro případ jedné nebo více pojistných událostí, bez ohledu na to, zda se jedná o pojištění povinné nebo dobrovolné.

Věcný rozsah tohoto nařízení je definován oblastmi sociálního zabezpečení, na něž se vztahuje. Jak je již uvedeno výše, evropská úprava spočívá na stanovení pravidel, podle nichž bude aplikován právní řád členského státu, nikoliv že by zde byla uvedena hmotněprávní úprava, řešící konkrétní sociální události, vznik nároku konkrétní dávky a její výši apod. Věcná působnost nařízení se tedy vztahuje na dávky v nemoci a mateřství, dávky v invaliditě, včetně těch, jež jsou určeny k udržení nebo zlepšení výdělečné schopnosti, dávky ve stáří, dávky pozůstalým, dávky při pracovních úrazech a nemocích z povolání, pohřebné, dávky v nezaměstnanosti a v neposlední řadě na dávky rodinné.

Vztah mezi nařízením č. 1408/71 a ostatními mezinárodními dokumenty v oblasti sociálního zabezpečení je upraven rovněž v samotném nařízení. Základní zásada zní, že nařízení nahrazuje ustanovení všech smluv o sociálním zabezpečení sjednaných mezi členskými státy. Zároveň však nemá vliv na povinnosti vyplývající z úmluv Mezinárodní organizace práce a z Evropských prozatímních dohod o sociálním zabezpečení sjednaných v rámci Rady Evropy a nadále i budou platit ustanovení Dohod

---

²⁷ Více Gregorová, Z., *Důchodové systémy*, Masarykova univerzita, Brno 1998

ze dne 27. července 1950 a 30. listopadu 1979 o sociálním zabezpečení rýnských rejdařů, Evropské úmluvy ze dne 9. července 1956 o sociálním zabezpečení pracovníků mezinárodní přepravy a smluv o sociálním zabezpečení uvedených v Příloze III. Příloha III je součástí nařízení č. 1408/71 a podléhá stejnému schvalovacímu procesu jako vlastní předpis, tedy i dvoustranné či vícestranné úmluvy s odchylnou úpravou od nařízení Rady č. 1408/71 podléhají souhlasu i ostatních členských států, nikoliv jen státu přijímající odlišnou úpravu. Pokud se však tak stane a vybraná ustanovení smlouvy budou přijata do přílohy III. Nařízení Rady č. 1408/71, pak mají aplikační přednost před nařízením bez ohledu na to, co je pro danou osobu výhodnější. Tuto aplikační přednost rovněž potvrdil ve svých judikátech Soudní dvůr ES.²⁸

Invalidita je v nařízení Rady č. 1408/71 upravena v kapitole 2, od čl. 37 a následující. Posuzování invalidity probíhá podle národních úprav, z toho může plynout i rozdílnost posuzování, která v konečném důsledku může znamenat, že podle právního řádu jednoho členského státu je jedinec invalidní plně, u jiného státu může být považován za invalidního částečně nebo ho neshledá invalidního vůbec. Komplikace, které takto vznikají zatím nejsou řešeny.

Nařízení bude aplikováno u migrujícího občana EU, pokud získá doby pojištění nejméně u dvou členských států. K aplikaci nařízení je tedy třeba tzv. mezinárodního prvku. Evropské státy uplatňují vcelku pouze dva typy invalidního pojištění. První z nich, nazveme ho např. model A, vypočítává výši invalidního důchodu v závislosti na dosažené době pojištění (tento model uplatňuje např. Spolková republika Německo, Portugalsko). U modelu B naopak výše invalidního důchodu není závislá na době pojištění, tedy je stejná bez ohledu na dobu pojištění a nárok na invalidní důchod vzniká, pokud žadatel v době vzniku invalidity dosáhl stanovené minimální doby pojištění (uplatňováno např. v Belgii, Francii). Mohou tedy nastat tři následující situace. Oprávněná osoba se mohla účastnit invalidního pojištění pouze v členských státech uplatňujících model A. Za takovéto situace bude mít nárok pobírat invalidních důchod z každého takového státu a výše důchodu bude korespondovat s délkou dosažených dob pojištění v jednotlivých členských státech. Pokud bude jedinec účasten invalidního pojištění jen ve státech, ve kterých jejich systém odpovídá modelu B, bude mít nárok pouze na jeden invalidní důchod, který bude poskytovat stát, v němž byl

---

²⁸ Více JUDr. Jiří Bauer, Mgr. Gabriela Vopatová, *Zákony, mezinárodní smlouvy a nařízení EU v oblasti sociálního zabezpečení, Právo a zaměstnání 4/2004*, nakl. Orac

pojištěn v době vzniku invalidity a bude zde docházet k uplatnění principu sčítání dob pojištění. Pokud nastane nejkomplicovanější situace, kdy oprávněný bude pojištěn během svého pracovního období života ve státech uplatňující jak model A, tak model B upravuje nařízení Rady č. 1408/71 podrobná pravidla postupu, aby oprávněný nebyl poškozen na svých právech, byl zachován princip rovnosti a zároveň chrání státy před nedůvodným vyplácením dávek.

2.4.1. Charta základních práv Evropské unie

Na úplný závěr této kapitoly a pro její úplnost nesmím opomenout uvést nezávazný dokument, který i přes svoji prozatímní právní nezávaznost sehrává v životě Evropské unie důležitou roli. Jedná se o Chartu základních práv Evropské unie, vyhlášenou v roce 2000 na summitu Evropské rady v Nice. Charta se považuje za první mezinárodní dokument, který v sobě zahrnuje jak klasická lidská práva a svobody, tak i práva sociální. Charta je obsahově velmi bohatá, což plyne ze skutečnosti, že je výsledkem dlouholeté snahy o vytvoření uceleného katalogu lidských práv Evropské unie. V preambuli Charty jsou shrnuty hodnoty, zásady, principy, na jejichž základě je Charta sestavena, dále pak následuje sedm kapitol, resp. hlav.

Pro účely této práce je především důležitá hlava IV. pojmenovaná „SOLIDARITA“, která vyjmenovává sociální práva občanů Evropské unie. Zde bych si dovolila zejména vyzdvihnout článek č.34, nazvaný „Sociální zabezpečení a sociální pomoc“. Ze znění tohoto článku je čitelné, že je upravováno citlivé téma, které je víceméně především otázkou vnitrostátní úpravy a garance v souladu s prováděnou politikou a ekonomickou situací členského státu. S vědomím této skutečnosti Evropská unie především tyto práva uznává než zaručuje. Evropská unie by se přijetím této Charty zavázala uznat a respektovat právo na přístup k dávkám sociálního zabezpečení, sociálním službám a sociální pomoci. Není bez zajímavosti uvést, že právě hlava IV. Charty základních práv Evropské unie, upravující sociální práva občanů, patří k nejvíce diskutovaným částem celého dokumentu.

Charta je stále v současnosti právně nezávazná a považována za politickou deklaraci, přesto nabývá na významu, neboť by měla být pomocí Lisabonské smlouvy vtělena do primárního práva Evropské unie a stát se tak právně závaznou. Státy Polsko a

Velká Británie si již v současnosti vyjednaly výjimku, že se Charta základních práv Evropské unie nebude vztahovat na jejich občany, pokud Lisabonská smlouva bude členskými státy přijata.

3. Invalidní důchody na Slovensku a vybraných státech Evropské unie

Rozmanitost Evropské unie se mimo jiné odráží v odlišnosti jednotlivých států ve struktuře obyvatelstva, předpokládaném demografickém vývoji, ale také v bohatství a hospodaření. Právě tyto ukazatele nejvíce ovlivňují důchodový systém v dané zemi a jeho případné změny. Některé státy jako např. Francie, Kypr, Finsko, Dánsko, Nizozemí upravovaly své důchodové systémy průběžně v reakci na danou situaci a předpokládaný vývoj, Itálie, Švédsko a Dánsko prosadily v průběhu devadesátých let skutečné důchodové reformy, a zejména nově začleněné státy prochází významnými důchodovými reformami, kdy přecházejí na vícepilířové systémy, snaží se vyrovnat se stárnutím populace a vysokou podfinancovaností svého důchodového systému.²⁹ Velké množství států se musí také vyrovnat s poklesem ekonomicky aktivního obyvatelstva. Z uvedeného tedy plyne, že situace v oblasti důchodů při porovnání jednotlivých členských států může dosahovat ohromných rozdílů. Jednotlivé členské státy však spojuje shodný cíl důchodových systémů spočívající v zajištění adekvátní ochrany občanů ve stáří, při ztrátě schopnosti výdělečné činnosti nebo při ztrátě živitele.

V posledních letech ve většině států Evropy razantně vzrostl počet vyplácených invalidních důchodů, v některých státech téměř o polovinu než tomu bylo před deseti lety. Řada sociologů tento nárůst invalidních důchodců především spojuje s růstem celkové nezaměstnanosti, kdy pro člověka, který přišel o práci a je odkázán na dávky vyplácené v nezaměstnanosti, jež mnohdy sotva dosahují životního minima, je výhodnější právě důchod invalidní. Pokud vezmeme v úvahu, že počet invalidních důchodců zejména stoupá v oblastech s vysokou nezaměstnaností, nelze tento názor zcela odmítnout a lze ho považovat jako možné vysvětlení.

Není bez zajímavosti uvést, že ani tak nepřibývá invalidních důchodců, kteří mají kardiovaskulární onemocnění nebo zhoubné nádory, ale zvyšuje se počet těch, kteří jsou shledáni invalidními pro nemoc kostí a svalů, z nichž převládá revmatické onemocnění páteře, tedy především bolest zad a krku. Ve většině případů se jedná o žadatele starší padesáti let. Tedy skupinu osob s horším uplatněním na trhu práce v případě ztráty zaměstnání. Stejně tak přibývá i osob, které pobírají invalidní důchod z důvodu choroby duševní.

---

²⁹ <http://www.finance.cz/duchody-a-penze/informace/duchodovy-system/zahranici/>

3.1. Právní úprava invalidních důchodů na Slovensku

Slovenská republika prošla v letech 2004 a 2005 masivními změnami v oblasti důchodového pojištění tím, že uskutečnila důchodovou reformu, kdy jednopilířový systém důchodového pojištění, založený na průběžném financování a mezigenerační solidaritě, byl změněn na systém složený ze tří pilířů. První pilíř je tvořen zákonným důchodovým pojištěním. Tento základní důchodový systém je koncipován jako povinný a univerzální. Zároveň je to systém garantovaný státem, spravovaný Sociální pojišťovnou. Druhý pilíř je povinný jen pro osoby, které nebyly do 1. ledna 2005 pojištěny u Sociální pojišťovny. Ostatní se mohli rozhodnout do konce června 2006 zda budou chtít dostávat důchody pouze z prvního pilíře, nebo část svěří důchodcovským správcovským společnostem, jejichž úlohou je vytvoření třech důchodových fondů - růstového, vyváženého a konzervativního. Tyto fondy mají zajistit kapitálovou složku důchodového systému. Třetí pilíř je čistě doplňkovým systémem důchodového pojištění spočívajícím na dobrovolném spoření jedince.

Jak je výše uvedeno Slovensko úplně změnilo svůj dosavadní systém důchodového pojištění na systém založený na principu odpovědnosti jedince za úroveň svého zabezpečení i po skončení pracovní činnosti. Tímto krokem občan přechází ze své pasivní pozice do pozice osobní interesovanosti na své vlastní budoucnosti. Občan se může spolupodílet na své budoucnosti a úrovni svého zabezpečení v postproduktivním věku.

Součástí rozsáhlé reformy bylo i přijetí neméně rozsáhlého zákona č. 461/2003 Z.z., o sociálním poistení. Tento zákon tvoří první pilíř důchodového pojištění na Slovensku a přinesl s sebou zrušení 54 právních předpisů týkajících se sociálního pojištění. Pojem sociálního pojištění v tomto zákoně zahrnuje nemocenské pojištění, důchodové pojištění, úrazové pojištění, garanční pojištění nebo-li pojištění pro případ platební neschopnosti zaměstnavatele a pojištění v nezaměstnanosti.

Invalidní důchod je upraven ve čtvrtém díle zákona č. 461/2003 Z.z., o sociálním pojištění. Nárok na invalidní důchod vzniká pojištěnci pokud se stal invalidním, získal potřebný počet let důchodového pojištění a ke dni vzniku invalidity nesplnil podmínky nároku na starobní důchod, resp. mu nebyl přiznaný předčasný starobní důchod. Nárok na invalidní důchod má i nezaopatřené dítě do dovršení 18-ti let s trvalým pobytem na

Slovensku, pokud se stane invalidním, resp. do 26 let věku pokud se účastní prezenční doktorandské formy studia.³⁰

Za invalidního je na Slovensku považován pojištěnec, jehož dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav způsobuje pokles schopnosti vykonávat výdělečnou činnost o víc jak 40% v porovnání se zdravou fyzickou osobou, přičemž za dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav se považuje stav, který způsobuje pokles pracovní schopnosti a podle poznatku lékařské vědy bude trvat déle než jeden rok. Pokles schopnosti vykonávat pracovní činnost se posuzuje porovnáním tělesné schopnosti, duševní schopnosti a smyslové schopnosti pojištěnce s dlouhodobým nepříznivým stavem a zdravého jedince. Jako podklad k takovému posouzení především slouží lékařské zprávy a údaje zdravotní dokumentace ze zdravotnického zařízení a hodnocení léčby s určením diagnostického závěru, stabilizace nemoci a její další vývoj. Posouzení poklesu schopnosti vykonávat výdělečnou činnost rovněž spočívá na provedení komplexních funkčních vyšetření s přihlédnutím k zachovalé schopnosti vykonávat výdělečnou činnost nebo přípravu na povolání, event. možnosti poskytnutí pracovní rehabilitace nebo rekvalifikace. Dlouhodobý nepříznivý stav se posoudí opakovaně, pokud lze předpokládat změnu ve vývoji zdravotního stavu a změnu schopnosti vykonávat výdělečnou činnost.

Jednotlivé nemoci a zdravotní postižení s uvedením procentuální míry poklesu výdělečné schopnosti, jež způsobují, jsou uvedeny v příloze k zákonu č. 461/2003 Z.z., o sociálním pojištění. Pokud by však nastala situace, kdyby zdravotní postižení, které je příčinou dlouhodobého zdravotního stavu, nebylo v příloze uvedeno, určí se procentuální míra poklesu výdělečné schopnosti podle takového zdravotního postižení uvedeného v této příloze, které je s jeho funkčním dopadem nejvíce porovnatelné.

Potřebný počet let důchodového pojištění před vznikem invalidity je odstupňovaný podle věku pojištěnce, který se stal invalidním, přičemž u pojištěnce, jenž se stal invalidním v důsledku pracovního úrazu nebo nemoci z povolání, anebo u

---

³⁰ Podle zákona č. 131/2002 Z.z., o vysokých školách, poskytují vysoké školy na Slovensku vysokoškolské vzdělání v akreditovaných studijních programech, které se uskutečňují ve třech stupních. Doktorandský studijní program je studijním programem třetího (nejvyššího) stupně, jehož délka trvá 3–5 let.

nezaopatřeného dítěte, resp. doktoranda do 26 let věku³¹, účastníčího se denní formy studia, se podmínka počtu let účasti na důchodovém pojištění považuje za splněnou.

Výše invalidního důchodu se odvíjí, zda konkrétní pokles schopnosti vykonávat výdělečnou činnost překročila hranici 70 % či nikoliv, tedy zákon přímo jmenovitě neupravuje plný a částečný invalidní důchod. Při výpočtu důchodu se také zohledňuje počet odpracovaných roků a příjem občana za celý pracovní život. Výpočet se provádí přes tzv. průměrný osobní mzdový bod. Nejprve je třeba vypočítat osobní mzdový bod, což je podíl osobního vyměřovacího základu a všeobecného vyměřovacího základu. Všeobecný vyměřovací základ je pro každý kalendářní rok stanoven opatřením Ministerstva práce, sociálních věcí a rodiny Slovenské republiky. Osobní vyměřovací základ tvoří úhrn vyměřovacích základů za kalendářní rok, z kterých se zaplatilo pojistné na důchodové pojištění. Osobní mzdový bod se zaokrouhluje na čtyři desetinná místa nahoru. Průměrný osobní mzdový bod se vypočítá jako podíl součtu osobních mzdových bodů dosažených v jednotlivých kalendářních rocích rozhodujícího období a období důchodového pojištění.

Suma invalidního důchodu u pojištěnce, který má procentuální pokles výdělečné schopnosti o víc jak 70 % se určí jako součin průměrného osobního mzdového bodu, období důchodového pojištění získaného ke dni vzniku nároku na invalidní důchod, ke kterému se připočítá období od vzniku nároku na invalidní důchod do dovršení důchodového věku, a aktuální důchodové hodnoty, jejíž výše se stanoví postupem přímo v zákoně stanoveném. U nezaopatřeného dítěte, resp. doktoranda do 26 let věku, účastníčího se denní formy studia, se osobní mzdový bod určuje přímo zákonem a to na hodnotu 0,67.

Suma invalidního důchodu pojištěnce, jehož procentuální pokles výdělečné schopnosti nepřekročil hranici 70 % se stanoví jako součin procentuálního poklesu schopnosti výdělečné činnosti pojištěnce, průměrného osobního mzdového bodu, období důchodového pojištění získaného ke dni vzniku nároku na invalidní důchod, ke kterému se připočítá období od vzniku nároku na invalidní důchod do dovršení důchodového věku, a aktuální důchodové hodnoty.

Na invalidní pojištění se u zaměstnance odvádí 3 % z vyměřovacího základu, další tři procenta z vyměřovacího základu odvádí zaměstnavatel. Osoba samostatně

---

³¹ Účastník doktorandského studijního programu v souladu se zákonem č. 131/2002 Z.z., o vysokých školách.

výdělečně činná či osoba, která se dobrovolně účastní důchodového pojištění odvádí z vyměřovacího základu 6%.

Při souběhu nároku na výplatu dávek z důchodového pojištění, tedy kdy poživatel invalidního důchodu splní podmínky pro přiznání důchodu starobního nebo předčasně starobního, vyplácí se mu dávka z důchodového pojištění, která je vyšší. Pokud dosahují stejné hodnoty je na volbě pojištěnce, který si zvolí, aby mu byl vyplácen. Dnem úpravy výplaty důchodových dávek z důvodu souběhu nároku na jejich výplatu zaniká nárok na dávku, která se nevyplácí.

Při souběhu nároku na výplatu starobního důchodu nebo invalidního důchodu a důchodu pozůstalostního, tedy vdovského, vdoveckého nebo sirotčího, vyplácí se v plné částce dávka vyšší a z druhé dávky se vyplácí její polovina. Pokud je však výše dávek shodná, vyplácí se polovina z důchodu pozůstalostního.

3.2. Stručný nástin invalidních důchodů ve vybraných státech Evropské unie

Itálie

Základní důchodový systém je v Itálii rozdělen na tři části: pro zaměstnance v soukromém sektoru, pro zaměstnance ve veřejném sektoru a pro osoby samostatně výdělečně činné. Důchodový systém je financován příspěvkem pojištěnců a zaměstnavatelů a jedná se o systém průběžný. Doplnkové penzijní fondy jsou nepovinné a hrají zanedbatelnou roli s ohledem na propracovaný systém státních důchodů. Nárok na invalidní důchod má jedinec, který je plně invalidní, jestliže jeho schopnost výdělečné činnosti klesla o 100 %. Invalidní důchod je vyplácen doživotně a nepřevádí se na starobní důchod. Souběh plného invalidního důchodu s příjmy z výdělečné činnosti není v Itálii možný.³²

Maďarsko

Maďarsko patří mezi státy s vysokým počtem invalidních důchodců a tento počet se zvyšuje. V současné době více než čtvrtina osob, které odešly do důchodu, začala pobírat invalidní důchod. Pro přiznání invalidního důchodu musí žadatel splnit tři podmínky. Jeho pracovní schopnost se musí snížit alespoň o 33%, po stanovenou dobu

³² Ing. Petra Štěpánková, *Systémy sociálního zabezpečení v EU - Itálie*, Národní pojištění č. 2/2008, vydala Česká správa sociálního zabezpečení

odstupňovanou dle věku pojištěnce přispívat na důchodové pojištění a nepracovat pravidelně nebo pokud pracuje, pobírá za svou práci mzdu podstatně nižší než mzdu, kterou dostával před vznikem invalidity. Pojištěnec nepracuje pravidelně, pokud je jeho pracovní doba kratší než zákonem stanovená pro druh práce, kterou vykonává nebo nepracoval po dobu 72 dnů z důvodu přerušení způsobených pracovní neschopností během posledních 180 dnů před vznikem invalidity. Za podstatně nižší mzdu se považuje příjem o 20% nižší než průměrná mzda, která tvoří základ pro výpočet důchodu.³³

Belgie

Belgie se může chlubit velkorysími dávkami důchodového systému, i z tohoto důvodu se příliš nerozvinuly nestátní penzijní plány. Nárok na invalidní důchod má žadatel, jestliže jeho schopnost pracovat poklesla z důvodu nepříznivého zdravotního stavu o 33%. Přiznání nároku na invalidní důchod není trvalé a každých šest měsíců se provádí zdravotní přezkoušení. Výše invalidního důchodu se odvíjí od délky důchodového pojištění a výši předchozích výdělků.³⁴

Francie

Nárok na invalidní důchod má pojištěnec, pokud se jeho schopnost výdělečné činnosti snížila na základě nepříznivého zdravotního stavu minimálně o 33%. Výše pobíraného invalidního důchodu pak závisí na výši procentuálního snížení pracovní schopnosti. Pokud se jeho pracovní schopnost sníží o minimální hranici pro splnění nároku na invalidní důchod, bude pobírat 30% předchozího průměrného výdělků. Při snížení pracovní schopnosti o 50% dostává občan penzi ve výši 50% předchozího průměrného výdělků, při snížení pracovní schopnosti o 66% dostává žadatel 60% průměrného předchozího výdělků, minimálně však částku pevně stanovenou.³⁵

---

³³ Prof. Dr. Otto Czúcz, *Problémy systému invalidních důchodů v Maďarsku*, Právo a zaměstnání 4/2004, vydalo nakladatelství Orac

³⁴ Petr Gola, *Důchody v Evropské unii* (2004)
<http://www.mesec.cz/clanky/duchody-v-evropske-unii/>.

³⁵ Petr Gola, *Kdo má nárok na invalidní důchod* (2008)
<http://www.mesec.cz/clanky/kdo-ma-narok-na-invalidni-duchod/>.

4. Důchodový systém v České republice

Důchodový systém v České republice se skládá ze dvou složek, při použití současné terminologie by se dalo říci ze dvou pilířů. První složka je tvořena základním důchodovým systémem, druhý pilíř zahrnuje penzijní připojištění se státním příspěvkem, tedy důchodové připojištění. S ohledem na téma této práce se dále zaměřím na základní důchodové pojištění, které stále v oblasti důchodového systému hraje prioritní roli.

4.1. Principy základního důchodového pojištění

Základní důchodový systém, neboli základní důchodové pojištění v České republice je založeno na několika charakteristických principech. Jedná se systém důchodového pojištění státem garantovaný, všeobecný, jednotný, povinný, postaven na zásadě zásluhovosti, sociální solidaritě a průběžném financování, dávkově definovaný a dynamický.

Garantování důchodového pojištění znamená, že stát nad ním vykonává dohled a zajišťuje jeho činnost prostřednictvím svých orgánů a zároveň tento systém organizuje, event. zajišťuje jeho solventnost (příjmy a výdaje systému jsou součástí státního rozpočtu, v němž je zaveden zvláštní účet důchodového pojištění).

Všeobecnost důchodového pojištění, resp. jeho univerzálnost spočívá ve skutečnosti, že se vztahuje na všechny fyzické osoby na území České republiky při splnění zákonem stanovených podmínek. Všeobecnost lze rovněž spatřovat v tom, že se důchodové pojištění vztahuje na všechny ekonomicky činné osoby, resp. osoby v produktivním věku, které však ekonomickou činnost nevykonávají z důvodů, které společnost uznává a toleruje. Zároveň je připuštěna dobrovolná účast na důchodovém pojištění.

Jednotné důchodové pojištění znamená, že právní úprava důchodového pojištění je stejná pro všechny pojištěnce, aniž by zde byly odlišnosti pro jednotlivé skupiny obyvatelstva, s výjimkou některých odchylek pro osoby samostatně výdělečně činné a tzv. silové resorty (policie, vojáci, hasiči, apod.).

System důchodového pojištění je povinný, neboť se ho pojištěnci za splnění zákonem předpokládaných skutečností účastní povinně, tedy nezávisle na jejich vůli. Pojištěnec nemůže projevem své vůle se důchodového pojištění neúčastnit. Principem povinné účasti však není dotčeno, jak je uvedeno výše, že zákon připouští i dobrovolnou účast na důchodovém pojištění.

Zásada zásluhovosti, neboli princip pojištění znamená, že se jedinec podílí na vytváření zdrojů, z nichž jsou dávky vypláceny. Oprávněné osobě je při splnění dalších zákonných podmínek pro přiznání dávky pak důchod vyplácen pokud byla určitou dobu účastna důchodového pojištění nebo splnila dobu zaměstnání. Nelze však hovořit o pojistném principu v pravém slova smyslu, neboť ryze čistý pojistný princip znamená, že příspěvky jsou odváděny do fondů, v nichž zůstávají, a jedincům, kteří se podíleli na vytvoření tohoto fondu, jsou příslušné dávky vypláceny při vzniku sociální události.

Důležitým principem v našem důchodovém systému je princip solidarity. Tento princip můžeme chápat ze dvou hledisek. První se jedná o sociální solidaritu bohatších s chudými, lépe řečeno o solidaritu osob s vyššími příjmy s osobami s příjmy nižšími. V tomto případě osoby s vyššími příjmy odvádějí na důchodové pojištění částky vyšší. Sociální solidaritu lze také pojmut z hlediska mezigeneračního, neboli solidaritu ekonomicky aktivního obyvatelstva s osobami pobírajícími dávky sociálního zabezpečení, tedy nejen z důchodového pojištění (v takovém případě nemusí jít ani o generační rozdíl), resp. s osobami, které netvoří finanční hodnoty.

S předchozím principem solidarity velice úzce souvisí princip průběžného financování (nebo-li PAYG odvozené od „pay as you go“). Ekonomicky aktivní osoby odvádí ze svých příjmů povinné příspěvky na důchodové pojištění, nevytváří se však žádný fond, nýbrž finanční prostředky jsou hned přerozdělovány a z nich jsou financovány důchody oprávněným jedincům, aniž ti by se v daném čase podíleli na vytváření těchto zdrojů. Metoda průběžného financování je bezproblémová do té doby, kdy ekonomicky aktivní obyvatelstvo dosahuje vyššího počtu než poživatelé dávek plynoucích ze zdrojů vytvořených z příspěvků ekonomicky aktivního obyvatelstva. Trend ve vývoji však postupuje opačným směrem a je jen otázkou času, do jaké doby je takovéto financování důchodového systému udržitelné.

Dávkově definovaný důchodový systém znamená, že je nejprve stanovena výše dávek, ať již přímo nebo způsob stanovení této výše, a po té se stanoví výše potřebných

finančních nákladů a výše příspěvků, které jsou účastníci, zaměstnavatelé a stát povinni odvádět.³⁶

Dynamika důchodového systému se odráží v přizpůsobování výše dávek s ohledem na ekonomický vývoj hospodářství státu.

4.2. Právní úprava důchodového pojištění

Základy pro úpravu důchodového pojištění nalezneme již v ústavním pořádku České republiky, konkrétně v Listině základních práv a svobod. Hlava čtvrtá Listiny je zaměřena na úpravu práv hospodářských, sociálních a kulturních. Zásadní pro tuto oblast je především čl. 30, který občanům přiznává právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele. Je to však právo, které může být uplatňováno ve smyslu čl. 42 odst. 1 Listiny v mezích zákona, jež ho provádí.

Stěžejní úprava českého důchodového pojištění spočívá na zákoně č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění (dále jen také „zákon o důchodovém pojištění“). Po dobu své účinnosti již prošel několika desítkami úprav a novelizací. Pokud ale pozorujeme vývoj důchodového pojištění od r. 1948, jak je také rozebráno v první kapitole této práce, za posledních šedesát let na našem území platilo v této oblasti bezmála šest zákonů, které se postupně vystřídaly a z nich právě poslední zákon platí nejdéle.

Procesní stránku důchodového pojištění upravuje zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, a rovněž nelze opomenout zmínit zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. Následuje řada nařízení vlády a vyhlášek ministerstva upravující oblast důchodového pojištění.

4.2.1. Osobní rozsah důchodového pojištění

Osobní rozsah důchodového pojištění zahrnuje všechny fyzické osoby, které spadají do jeho působnosti, tedy jsou účastny důchodového pojištění. Zákon tyto osoby

---

³⁶<http://www.finance.cz/duchody-a-penze/informace/duchodovy-system/prispevkove-a-davkove-definovane-systemy/>

nazývá pojištěnci. Nejrozsáhlejší skupinou pojištěnců jsou ti, kteří se důchodového pojištění účastní povinně, jen na základě nastalé skutečnosti, s níž zákon účast na důchodovém pojištění spojuje. Jejich výčet je uveden v § 5 odst. 1 zákona o důchodovém pojištění a například sem patří zaměstnanci v pracovním poměru, osoby v poměru služebním a vojáci (např. příslušníci Policie České republiky, Vězeňské služby České republiky, Bezpečnostní informační služby), osoby, které jsou podle zvláštního zákona jmenovány nebo voleny do funkce vedoucího správního úřadu nebo do funkce statutárního orgánu právnické osoby, pokud vykonávají činnost, za níž jsou odměňováni, ale nejsou v pracovním nebo služebním poměru (za této podmínky by spadali do kategorie zaměstnanců), rovněž společníci a jednatelé společnosti s ručením omezeným a komanditisté komanditní společnosti, jestliže mimo pracovněprávní vztah vykonávají pro ni práci, za kterou jsou touto společností odměňováni, osoby samostatně výdělečně činné, soudci, poslanci Poslanecké sněmovny a senátoři Senátu Parlamentu a poslanci Evropského parlamentu, zvolení na území České republiky, prezident republiky, členové vlády, prezident, viceprezident a členové Nejvyššího kontrolního úřadu, členové Rady pro rozhlasové a televizní vysílání, členové Rady Ústavu pro studium totalitních režimů, členové Rady Českého telekomunikačního úřadu, finanční arbitr, Veřejný ochránce práv a jeho zástupce, osoby, které se soustavně připravují na budoucí povolání studiem na střední nebo vyšší odborné škole nebo vysoké škole v České republice, a to po dobu prvních šesti let tohoto studia po dosažení věku 18 let³⁷, osoby vedené v evidenci úřadu práce jako uchazeči o zaměstnání po dobu, po kterou jim náleží podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci, osoby pečující osobně o dítě ve věku do čtyř let, poživatelé plného invalidního důchodu z českého pojištění, a to do dosažení věku potřebného pro vznik nároku na starobní důchod, apod.

Důchodového pojištění se můžou též dobrovolně, na základě projevu vlastní vůle, účastnit i další osoby, pokud dosáhly věku 18 let a podaly přihlášku k důchodovému pojištění. Tato účast je však omezena maximální hranicí 10 let. Zákon o důchodovém pojištění ve svém § 6 odst. 1 vyjmenovává dobrovolně účastné osoby starší 18 let, podají-li přihlášku k důchodovému pojištění a jejich účast se týká doby, kdy jsou vedeny v evidenci úřadu práce jako uchazeči o zaměstnání a nenáleží-li jim hmotné zabezpečení uchazečů o zaměstnání, nebo připravují-li se soustavně na budoucí

---

³⁷ Účast na důchodovém pojištění není tedy limitována věkovou hranicí 26 let, neboli nezaopatřeností dítěte.

povolání studiem na střední nebo vysoké škole v ČR s výjimkou prvních šesti let studia po dosažení 18 roku života, nebo jsou-li výdělečně činní v cizině po 31.12.1995, nebo vykonávají-li dlouhodobou dobrovolnickou službu na základě smlouvy uzavřené s vysílající organizací podle zvláštního právního předpisu, nebo jsou-li v ČR činní ve prospěch zahraničního zaměstnavatele. U všech těchto zákonem předpokládaných kvalifikovaných případů platí, že tyto osoby nejsou účastny podle §5 zákona.

Dobrovolnou účast na důchodovém pojištění lze svým projevem vůle kdykoliv ukončit, resp. lze se odhlásit z účasti na důchodovém pojištění.

4.2.2. Věcný rozsah důchodového pojištění

Věcným rozsahem důchodového pojištění rozumíme okruh právních vztahů, na něž se vztahují normy důchodového pojištění, resp. vznik, změnu a zánik těchto vztahů. Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění především zahrnuje právní vztahy, jejichž obsah souvisí s nárokem na zákonem stanovené dávky při vzniku zákonem předpokládaných sociálních událostí. Konkrétně se jedná o nárok na dávky pro případ stáří, invalidity a ztráty živitele.

Další práva a povinnosti v oblasti důchodového pojištění jsou upraveny již ve výše zmíněných zákonech a to v zákoně č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů a zákoně č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů. Druhý z jmenovaných upravuje tzv. procesní důchodové vztahy, tedy vztahy, které vznikají, mění se a zanikají při uplatňování nároku na výplatu dávky z důchodového pojištění.

5. Invalidita v českém právním řádu

5.1. Pojetí invalidity

Problematika invalidity její předcházení, odstraňování následků a jejich zmírňování patří k nejdůležitější oblasti sociálního zabezpečení. Český právní řád v současné době rozlišuje dva stupně invalidity, a to invaliditu plnou a invaliditu částečnou. Obě invalidity vznikají v důsledku dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu. Za dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav se pro účely důchodového pojištění považuje nepříznivý zdravotní stav, který podle poznatků lékařské vědy potrvá déle než jeden rok.³⁸ Pro splnění podmínky dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu musí být bráno v potaz nejen hledisko časové, ale také hledisko stálosti nepříznivého zdravotního stavu, resp. relativní stálosti, tedy že se tento zdravotní stav výrazně nezmění po určitou dobu. Posouzení nepříznivého zdravotního stavu, jeho trvání a vývoj spočívá čistě na posouzení odborném, lékařském.

Kromě hodnotícího kritéria nepříznivého dlouhodobého zdravotního stavu, je vznik invalidity vázán na hledisko ztráty schopnosti výdělečné činnosti. Tyto dvě hlediska musí být splněna současně. Tím se pojem invalidity odlišuje od ostatních pojmů, které vycházejí ze zhoršení zdravotního stavu jedince, jako je nemoc, bezmocnost, resp. závislost na pomoci druhé osoby³⁹ a změněná pracovní schopnost. Nemoc bývá v mnoha případech počátkem invalidity, kdy zdravotní stav jedince považovaný za krátkodobý nebo vyléčitelný, popř. obojí, se změní na dlouhodobý nebo dokonce trvalý a neléčitelný. Nemoc jako krátkodobý stav se posuzuje ve vztahu ke konkrétnímu povolání jedince, zda je své povolání v dané době schopen vykonávat či

---

³⁸ Zákon č. 306/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, s účinností od 1. ledna 2010 stanoví novou rozšířenější definici dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu. Za dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav se bude považovat zdravotní stav, který omezuje tělesné, smyslové nebo duševní schopnosti pojištěnce významně pro jeho pracovní schopnost, pokud tento zdravotní stav trvá déle než 1 rok nebo podle poznatků lékařské vědy lze předpokládat, že bude trvat déle než 1 rok.

³⁹ Bezmocnost byla jako legislativní termín odstraněna vyhláškou č. 328/2007 ze dne 7. prosince 2007, kterou se mění vyhláška č. 284/1995 Sb., kterou se provádí zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Za bezmocnou se považovala osoba, která dlouhodobě či soustavně potřebovala péči jiné osoby. Zvýšení důchodu pro bezmocnost bylo nahrazeno možností pobírat příspěvek na péči v souladu se zákonem č. 108/2006, o sociálních službách. Příspěvek na péči a jeho výše se odvíjí podle míry závislosti postižené osoby na péči druhé osoby (více kapitola 7. Příspěvek na péči).

pro nemoc nikoliv, oproti tomu invaliditu hodnotíme již obecněji, zda je jedinec schopen soustavného zaměstnání.⁴⁰

Stejně jako invalidita vychází z nepříznivého zdravotního stavu jedince i posuzování bezmocnosti, resp. závislosti na pomoci druhé osoby, avšak nikoliv k pracovním, resp. výtěžným možnostem jedince, ale jeho schopnosti zajistit si samostatně základní životní potřeby jako je stravování, oblékání, hygienické potřeby apod. Za bezmocného a závislého na pomoci druhé osoby se pak považuje ten, který není schopen si tyto základní potřeby sám zajistit.

S kategorií osoby se změněnou pracovní schopností se můžeme především setkat v právu pracovním. Tento pojem pak vychází ze zdravotního stavu jedince a jeho možnosti pracovního uplatnění, event. přípravy na pracovní uplatnění. Za osobu se změněnou pracovní schopností se pak považuje jedinec s omezenou možností pracovního uplatnění z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu.

Problematika invalidity zasahuje do mnoha vědních oborů. Na invaliditu můžeme pohlížet z hlediska medicínského, ekonomického, sociologického a právního.⁴¹ Medicína zkoumá invaliditu především z hlediska onemocnění, které ji způsobuje, a možnosti léčení. Z tohoto hlediska lze chápat invalidní jako osobu, kterou již nelze vyléčit. Ekonomické pojetí se zabývá možností invalidní osoby zajistit si určitou životní úroveň a možnost příjmů k uspokojení životních potřeb. Ekonomický přístup tak považuje za invalidního jedince, jehož schopnost být soustavně zaměstnán je zmenšená v důsledku nepříznivého zdravotního stavu. Sociologický úhel pohledu na invaliditu především zkoumá vliv nepříznivého zdravotního stavu na postavení jedince ve společnosti. Právní kategorie invalidity zjišťuje, zda je naplněn skutkový stav právní normy, tedy zda jsou splněny všechny zákonné podmínky k prohlášení jedince za invalidního.

Jak jsem již uvedla, invalidita je chápána jako pokles pracovní schopnosti z důvodu nepříznivého zdravotního stavu. Tedy jedná se o negativní hodnocení stavu jako důsledku nepříznivého zdravotního stavu. Některá pojetí naopak měří invaliditu v pozitivní smyslu a to tak, že vymezí určité procento zachované schopnosti výtěžné činnosti, tedy stanoví se určitá míra jeho schopnosti vykonávat pracovní činnost. Toto pojetí je nepochybně složitější k určení invalidity z hlediska medicíny, na druhou stranu

---

⁴⁰ Milan Galvas, Zdeňka Gregorová, *Sociální zabezpečení*, Masarykova univerzita, Brno 2005

⁴¹ Gregorová, Z., *Důchodové systémy*, Masarykova univerzita, Brno 1998

je to možné východisko pro invalidního jedince k lepšímu chápání svých možností a jeho snadnější začlenění do společnosti.

V oblasti sociální zabezpečení byly vyvinuty tři koncepce chápání invalidity. První z nich je invalidita fyzická. Jedná se o nejstarší pojetí invalidity, kdy se nepřihlíží k ostatním faktorům jako je pracovní činnosti, ekonomický důsledek, etc. Invalidita je čistě posuzována podle zhoršení fyziologického stavu jedince, způsobeného ztrátou nebo zhoršením funkce určitého orgánu, kdy se takto postižený jedinec srovnává s jakýmsi jedincem zdravým. Invalidita byla původně především spojována s poruchami pohybového ústrojí, z tohoto pojetí se odvodil i název – invalidní = nepohyblivý.⁴²

Druhá koncepce se zabývá profesionálním životem jedince, kdy bere v úvahu dosavadní zaměstnání postiženého jedince a jeho schopnost, resp. nemožnost výkonu tohoto povolání v důsledku změny zdravotního stavu. Tato koncepce bývá označována jako invalidita profesní nebo stavovská.⁴³

Třetí koncepce vychází ze dvou předchozích a jejich pojetí spojuje. Tzv. invalidita všeobecná⁴⁴ vychází z příčinné souvislosti mezi změnou zdravotního stavu a nemožností uplatnění postiženého jedince v soustavné pracovní činnosti. Právě z tohoto pojetí vychází i naše právní úprava, která posuzuje invaliditu na základě příčinné souvislosti mezi dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem a schopností soustavné výdělečné činnosti. Na začátku této kapitoly jsem zmínila, že náš právní řád rozlišuje invaliditu plnou a invaliditu částečnou.

Plně invalidní je v souladu s právní úpravou ČR pojištěnec, kterému z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu poklesla jeho schopnost soustavné výdělečné činnosti nejméně o 66 %, nebo je schopen pro zdravotní postižení soustavné výdělečné činnosti jen za zcela mimořádných podmínek. Při určování poklesu schopnosti soustavné výdělečné činnosti pojištěnce se vychází z jeho zdravotního stavu doloženého výsledky funkčních vyšetření a z jeho schopnosti vykonávat práce odpovídající zachovaným tělesným, smyslovým a duševním schopnostem, s přihlédnutím k výdělečným činnostem, které vykonával předtím, než k takovému poklesu došlo, a k dosaženému vzdělání, zkušenostem a znalostem. Zároveň se bere v úvahu, zda jde o zdravotní postižení trvale ovlivňující schopnost výdělečné činnosti

---

⁴² Milan Galvas, Zdeňka Gregorová, *Sociální zabezpečení*, Masarykova univerzita, Brno 2005

⁴³ Milan Galvas, Zdeňka Gregorová, *Sociální zabezpečení*, Masarykova univerzita, Brno 2005

⁴⁴ Gregorová, Z., *Důchodové systémy*, Masarykova univerzita, Brno 1998

pojištěnce, zda a jak je pojištěnec na své zdravotní postižení adaptován, a schopnost rekvalifikace pojištěnce na jiný druh výdělečné činnosti, než dosud vykonával.

Částečná invalidita je hodnocena jako stav, kdy pojištěnci z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu poklesla jeho schopnost soustavné výdělečné činnosti nejméně o 33 % nebo pokud mu dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav značně ztěžuje obecné životní podmínky.

V rámci důchodové reformy budou od 1. ledna 2010 zavedeny tři stupně invalidity s ohledem na procentní míru poklesu schopnosti soustavné výdělečné činnosti, čemuž budou odpovídat i dávky z důchodového pojištění:

- I. stupeň invalidity při poklesu výdělečné schopnosti nejméně o 35 % a nejvýše o 49 %,
- II. stupeň invalidity při poklesu výdělečné schopnosti nejméně o 50 % a nejvýše o 69%,
- III. stupeň invalidity při poklesu výdělečné schopnosti nejméně o 70 %.⁴⁵

5.2. Posuzování zdravotního stavu pro účely důchodového systému

Invalidita je vázána na kumulativní splnění dvou podmínek - dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu a poklesu schopnosti výdělečné činnosti jako následku dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu, popř. schopnosti soustavné výdělečné činnosti jen za zcela mimořádných podmínek nebo značné ztížení obecných životních podmínek. Jedná se o negativní změnu zdravotního stavu, která bude trvat déle než jeden rok, popř. bude trvalá. Posouzení, zda jsou tyto podmínky splněny, může učinit jen lékař. Pro systém důchodového pojištění vypracovávají posudky lékaři, odborníci se specializací v oboru posudkové lékařství, lékařské posudkové služby České správy sociálního zabezpečení. V současné organizační struktuře ČSSZ působí v rámci úseku lékařské posudkové služby regionální oddělení LPS v Praze, Českých Budějovicích, Plzni, Ústí nad Labem, Hradci Králové, Brně a Ostravě. Tato regionální oddělení řídí výkon 83 referátů lékařské posudkové služby, které působí na okresní úrovni. Lékaři těchto referátů vykonávají lékařskou posudkovou činnost, která je zákonem svěřena do působnosti okresních správ sociálního zabezpečení jako orgánu sociálního zabezpečení.

---

⁴⁵ Zákon č. 306/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, vyhlášený ve Sbírce zákonů dne 21. srpna 2008.

Posudky těchto lékařů slouží orgánům sociálního zabezpečení jako podklad pro vydání rozhodnutí o dávkách důchodového pojištění. Hlavním obsahem takového posudku je vyhodnocení, zda žadatel o dávku důchodového pojištění plní zdravotní podmínky pro přiznání této dávky. Jiné podmínky, než které se týkají zdravotního stavu žadatele, posudkový lékař hodnotit nemůže, jinými slovy hodnocení jiné zákonné podmínky, např. potřebná doba pojištění, lékařské posudkové službě nenáleží.

Kompetence okresní správy sociálního zabezpečení na úseku posudkové činnosti, vykonávané posudkovými lékaři, se týkají jednak posuzování zdravotního stavu a jednak pracovní schopnosti. Při posuzování plné invalidity a částečné invalidity musí lékaři okresních správ sociálního zabezpečení vycházet z lékařských zpráv a posudků vypracovaných odbornými lékaři o zdravotním stavu žadatele. Při posuzování souvislosti vzniku plné invalidity nebo částečné invalidity s pracovním úrazem nebo s nemocí z povolání vychází též ze záznamu o úrazu a z posudku, kterým se uznává nemoc z povolání. Protože orgán lékařské posudkové služby zkoumá a hodnotí všechny lékařské nálezy v jejich souvislosti a přihlíží i k výsledkům vlastního vyšetření, nemůže být vázán každým jednotlivým nálezem odborného lékaře (a už vůbec ne jeho případnými závěry o neschopnosti výkonu soustavného zaměstnání či dokonce o invaliditě, které odborným lékařům nenáleží). V případě potřeby může orgán lékařské posudkové služby vyzvat posuzovanou osobu, aby se podrobila vyšetření svého zdravotního stavu nebo jinému odbornému vyšetření.⁴⁶

Místní příslušnost okresní správy sociálního zabezpečení se řídí místem trvalého pobytu posuzovaného jedince, event. sídlem speciální školy, jestliže posuzuje změněnou pracovní schopnost žáka této školy nebo sídlem věznice, popřípadě vazební věznice, jde-li o posouzení zdravotního stavu občana v době výkonu trestu odnětí svobody, popřípadě vazby. Na žádost občana, jehož zdravotní stav a pracovní schopnost má být posouzena, nebo s jeho souhlasem může místně příslušná okresní správa sociálního zabezpečení požádat o posouzení jeho zdravotního stavu a pracovní schopnosti okresní správu sociálního zabezpečení, v jejímž správním obvodu má občan přechodný pobyt nebo pracoviště, pokud s tím tato okresní správa sociálního zabezpečení souhlasí. V případě, že zdravotní stav občana vzhledem k charakteru nemoci vyžaduje posouzení specializovaným zdravotnickým zařízením, může Česká

---

⁴⁶ <http://www.mpsv.cz/cs/2094>

správa sociálního zabezpečení na žádost občana nebo s jeho souhlasem pověřit posouzením jeho zdravotního stavu a pracovní schopnosti okresní správu sociálního zabezpečení, v jejímž správním obvodu se nachází toto zdravotnické zařízení.

Posudek je jen podkladem pro vydání správního rozhodnutí, nikoliv správním rozhodnutím či individuálním právním aktem, proto nelze proti němu uplatňovat opravné prostředky. Opravnými prostředky lze napadnout až rozhodnutí rozhodující o příslušné dávce důchodového pojištění a to podáním žaloby k příslušnému soudu. Nové posouzení zdravotního stavu pro účely přezkumného soudního řízení v důchodových věcech provádějí posudkové komise Ministerstva práce a sociálních věcí nebo posudek může vypracovat i soudní znalec nebo znalecký kolektiv. Na posudky posudkové komise Ministerstva práce a sociálních věcí v soudních řízeních kladou soudy značné nároky a požadavky. Tyto posudky by měly být úplné a působit silou přesvědčivosti. Podle ustálené soudní judikatury musí být z posudku zřejmé, že zdravotní stav občana byl komplexně posouzen na základě úplné zdravotní dokumentace i s přihlédnutím ke všem jím tvrzeným obtížím, aby nevznikly pochybnosti o úplnosti a správnosti stanovené klinické diagnózy. Rovněž v něm musí být uvedeno, zda zjištěný zdravotní stav zakládá dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav a v jakém rozsahu v důsledku dlouhodobě nepříznivého zdravotního postižení poklesla schopnost soustavné výdělečné činnosti posuzovaného. Posudek nesmí opomenout uvážit i rozsah a závažnost dalšího zdravotního postižení. Důležité je také stanovení data vzniku plné nebo částečné invalidity. Při určení tohoto data nelze vycházet z nahodilých a na vývoji zdravotního stavu nezávislých skutečností, jakými mohou být v konkrétních případech např. datum hospitalizace. Nelze-li den vzniku plné invalidity nebo částečné invalidity stanovit spolehlivě nebo alespoň s vysokou pravděpodobností, je nezbytné v posudku blíže zdůvodnit, proč takové datum nelze stanovit ani přibližně, vznikla-li invalidita postupně, a uvést přesně den, když již byla její existence zcela nepochybná. Požadavek úplnosti a přesvědčivosti posudku tkví i v tom, že musí obsahovat náležité zdůvodnění svého posudkového závěru tak, aby tento závěr byl přesvědčivý pro soud, který nemá a ani nemůže mít odborné medicínské znalosti, na nichž při posouzení invalidity především záleží, stejně tak je nezbytné se vyrovnat i s posudkovými závěry neposudkových lékařů.

5.2.1. Posouzení schopnosti soustavné výtěžné činnosti

V případě plné invalidity dochází k poklesu schopnosti výtěžné činnosti z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu nejméně o 66 %, u invalidity částečné tato schopnost z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu klesá nejméně o 33 %. Schopností soustavné výtěžné činnosti se rozumí schopnost pojištěnce vlastní prací dosáhnout výtěžek odpovídající jeho tělesným, smyslovým a duševním schopnostem. Pro stanovení poklesu schopnosti soustavné výtěžné činnosti musí posudkový lékař okresní správy sociální zabezpečení určit zdravotní postižení, které je příčinou dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu. Na základě určeného zdravotního postižení stanoví posudkový lékař v souladu s vyhláškou Ministerstva práce a sociálních věcí č. 284/1995 Sb., její přílohou 2, procentní míru poklesu schopnosti soustavné výtěžné činnosti. Pokud zde není zdravotní postižení, které je příčinou dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu, uvedeno, stanoví posudkový lékař procentní míru poklesu schopnosti soustavné výtěžné činnosti podle takového zdravotního postižení uvedeného v této příloze, které je s ním funkčním dopadem nejvíce srovnatelné. Je-li zdravotních postižení způsobujících pokles výtěžné schopnosti pojištěnce více, jednotlivé hodnoty poklesu schopnosti soustavné výtěžné činnosti se nesčítají, ale určí se, které zdravotní postižení je rozhodující příčinou dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu a procentní míra poklesu schopnosti soustavné výtěžné činnosti se stanoví podle tohoto zdravotního postižení, a to se zřetelem k závažnosti ostatních zdravotních postižení.

Nemoci způsobující postižení jsou ve zmíněné příloze rozděleny do 15 následujících kapitol, které dále specifikují jednotlivá zdravotní postižení a stanovují procentuální míru schopnosti výtěžné činnosti, nebo její rozmezí:

Kapitola I – Infekční nemoci a parazitární nemoci

Kapitola II – Krev a krvetvorné orgány

Kapitola III – Poruchy imunity

Kapitola IV – Poruchy endokrinní, výživy a přeměny látek

Kapitola V – Duševní poruchy a poruchy chování

Kapitola VI – Nervový systém

Kapitola VII – Smyslové orgány

Kapitola VIII – Dýchací soustava
Kapitola IX – Oběhová soustava
Kapitola X – Trávicí soustava
Kapitola XI – Močová soustava
Kapitola XII – Mužské pohlavní orgány
Kapitola XIII – Ženské pohlavní orgány
Kapitola XIV – Nemoci kůže a podkožního vaziva
Kapitola XV – Podpurný a pohybový aparát.

5.2.2. Zdravotní postižení umožňující soustavnou vředělečnou činnost za zcela mimořádných podmínek

Plná invalidita může být u pojištěnce shledána také, pokud je pro zdravotní postižení schopen soustavné vředělečné činnosti jen za zcela mimořádných podmínek. Výčet zdravotních postižení umožňujících soustavnou vředělečnou činnost jen za zcela mimořádných podmínek je uveden v příloze č. 3 vyhlášky Ministerstva práce a sociálních věcí č. 284/1995 Sb. Jedná se o úplnou nevidomost obou očí zahrnující ztrátu zraku od naprosté ztráty světlocitu až po zachování světlocitu s chybnou světelnou projekcí, praktickou nevidomost obou očí, amputační ztrátu obou dolních končetin v bérce a výše, amputační ztrátu obou horních končetin v zápěstí a výše, amputační ztrátu jedné horní a jedné dolní končetiny, ochrnutí dvou končetin, zdravotní postižení způsobující imobilitu, pro kterou je osoba trvale odkázána na vozík pro invalidy, těžké formy duševních onemocnění provázené častými atakami a opakovaným ústavním léčením, se závažným postprocesuálním defektem a s těžkým narušením osobnosti a těžce slabý zrak spolu s těžkou nedoslýchavostí, popřípadě úplnou nebo praktickou hluchotou.

5.2.3. Zdravotní postižení značně ztěžující obecné životní podmínky

Zdravotní postižení značně ztěžující obecné životní podmínky mohou být příčinou prohlášení osoby za částečně invalidní. O jaké zdravotní postižení se jedná je uvedeno v příloze č. 4 vyhlášky Ministerstva práce a sociálních věcí č. 284/1995 Sb.

Může jít o postižení ortopedická, chirurgická, nervová nebo smyslová. Ortopedické postižení může příkladmo spočívat ve ztrátě úchopové schopnosti na podkladě chybění nebo ztuhlosti všech prstů, omezení schopnosti chůze po amputaci nohy nebo ve zkrácení dolní končetiny o 10 cm a více, bez ohledu na původ tohoto zkrácení. Chirurgické postižení se může např. zakládat na umělém vyústění trávicího nebo močového traktu na povrchu těla nebo v rozsáhlém, esteticky značně závažném postižení hlavy nebo krku. Zdravotní nervové postižení ztěžující obecné životní podmínky je úplné ochrnutí jedné končetiny nebo trvalá ztráta řeči. Mezi smyslová postižení je zahrnuta např. oboustranná úplná nebo praktická hluchota nebo snížená zraková ostrost obou očí.

Zdravotními postiženími značně ztěžujícími obecné životní podmínky jsou též zdravotní postižení výslovně neuvedená v příloze č. 4 vyhlášky Ministerstva práce a sociálních věcí č. 284/1995 Sb., pokud jejich důsledky jsou obdobné zdravotním postižením uvedeným. Za taková zdravotní postižení se však nepovažují zdravotní postižení, která se neprojevují zjevnými chorobnými příznaky (např. nemoci vnitřní, nemoci duševní včetně defektů intelektu, degenerativní změny pohybového ústrojí).

6. Invalidní důchod

Invalidní důchod zajišťuje hmotné zabezpečení jedince, který se ocitl v nepříznivé životní situaci, neboť ho postihla sociální událost v podobě invalidity. Jedná se sociální událost dlouhodobého až trvalého charakteru, která má pro jedince a jeho rodinu nepříznivé ekonomické dopady. Invalidní důchod nelze považovat za jakési zadostiučinění pro postiženého jedince za jeho zdravotní postižení, ale jedná se o náhradu výdělku, který si postižený jedinec nedokáže sám zabezpečit. V tomto smyslu však nelze hovořit o absolutní náhradě ušlého výdělku, ale zabezpečení příjmu k uspokojení základních životních potřeb.

6.1. Nárok na invalidní důchod

Aby pojištěnec získal nárok na invalidní důchod musí splnit zákonem stanovené podmínky a to jmenovitě potřebnou dobu pojištění, musí být shledán plně invalidním a nesmí splňovat nárok na výplatu starobního důchodu. Pokud se však stal plně invalidním následkem pracovního úrazu, nárok na invalidní důchod mu vzniká bez dalšího, tedy bez ohledu na dobu pojištění.

V předchozí kapitole jsem již uvedla, že plná invalidita u pojištěnce vzniká v případě, kdy z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu poklesla jeho schopnost soustavné výdělečné činnosti nejméně o 66 % nebo je schopen pro zdravotní postižení soustavné výdělečné činnosti jen za zcela mimořádných podmínek.

Částečný invalidní důchod může být přiznán pojištěnci, který byl uznán částečně invalidním a splňuje potřebnou dobu pojištění nebo je částečně invalidní následkem pracovního úrazu. Pojištěnec je částečně invalidní, jestliže z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu poklesla jeho schopnost soustavné výdělečné činnosti nejméně o 33 % nebo pokud mu dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav značně ztěžuje obecné životní podmínky.

Potřebná doba pojištění je u žadatele odstupňovaná podle jeho věku. Žadatel mladší 20 let musí splňovat potřebnou dobu pojištění kratší než jeden rok, žadatel od 20 let do 22 let jeden rok, od 22 let do 24 let dva roky, od 24 let do 26 let tři roky, od 26 let do 28 let čtyři roky a nad 28 let pět roků.

Pokud jde o pojištěnce mladšího 28 let potřebná doba pojištění pro nárok na plný invalidní důchod se zjišťuje z období před vznikem plné invalidity. U žadatele nad 28 let se zkoumá splnění potřebné doby pojištění z posledních deseti roků před vznikem plné invalidity. Podmínka potřebné doby pojištění pro nárok na plný invalidní důchod se považuje za splněnou také, pokud byla tato doba získána v kterémkoliv období deseti roků dokončeném po vzniku plné invalidity. U pojištěnce mladšího 24 let činí potřebná doba pojištění dva roky. Podmínka potřebné doby pojištění pro nárok na částečný invalidní důchod se považuje za splněnou, pokud bezprostředně před vznikem částečné invalidity byl pobírán plný invalidní důchod.

6.2. Výše invalidního důchodu

Výše invalidního důchodu, ať už plného nebo částečného, se skládá ze dvou složek, ze základní výměry a procentní výměry. Výše základní výměry důchodu je stanovena přímo zákonem o důchodovém pojištění a je předmětem novelizací. Od 1. srpna 2008 činí 2 170 Kč měsíčně. Výše procentní výměry důchodu činí za každý celý rok doby pojištění u plného invalidního důchodu 1,5 % výpočtového základu, u invalidního důchodu částečného 0,75 % výpočtového základu.

Výpočtovým základem je osobní vyměřovací základ, což je měsíční průměr úhrnu ročních vyměřovacích základů pojištěnce za rozhodné období. Za rozhodné období se považuje 30 kalendářních roků předcházejících bezprostředně před rokem přiznání důchodu. Do rozhodného období se nezahrnují kalendářní roky před rokem 1986. Není-li však v takovém rozhodném období aspoň pět kalendářních roků s vyměřovacím základem pojištěnce, prodlužuje se rozhodné období před rok 1986 postupně tak, aby zahrnovalo ještě jeden takový rok, nejvýše však kalendářní rok bezprostředně následující po roce, v němž pojištěnec dosáhl věku 18 let.

Do doby pojištění se započítává i tzv. dopočtená doba, kterou je doba ode dne vzniku nároku na plný invalidní důchod do dosažení důchodového věku (u žen se přitom bere v úvahu důchodový věk stanovený pro bezdětné ženy).⁴⁷ Do doby pojištění se započítává rovněž tzv. náhradní doba pojištění, avšak pouze v rozsahu

---

⁴⁷ Dopočtená doba se však nezapočítává, jestliže plná invalidita vznikla následkem úmyslného poškození zdraví, které si pojištěnec způsobil nebo nechal způsobil, nebo poškození zdraví pojištěnce, které vzniklo jako následek jeho úmyslného trestného činu.

80 % (s výjimkou náhradní doby pojištění z důvodu péče o dítě, o závislou osobu). Za dobu náhradního pojištění se např. považuje doba studia nebo doba vedení v evidenci úřadu práce jako uchazeče o zaměstnání, jestliže pojištěnci náleží podpora v nezaměstnanosti. Výše procentní výměry u plného invalidního důchodu činí nejméně 770 Kč měsíčně, částečného invalidního důchodu nejméně 385 Kč měsíčně.

Dnem dosažení věku 18 let vzniká nárok na plný invalidní důchod i osobám s trvalým pobytem na území ČR, které z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu nemohly být účastny pojištění po potřebnou dobu a jejichž plná invalidita vznikla před dosažením 18 let věku. Procentní výměra plného invalidního důchodu činí v těchto případech 45 % výpočtového základu. Takto stanovená výše procentní výměry je i minimální výší procentní výměry plného invalidního důchodu osob, které se stanou plně invalidními před dosažením věku 28 let, je-li tento důchod přiznán před dosažením věku 18 let a dále pojištěnce, který ke dni vzniku nároku na tento důchod získal aspoň 15 roků pojištění bez náhradních dob pojištění.

Minimální výše procentní výměry částečného invalidního důchodu osob, které se stanou plně invalidními před dosažením věku 28 let, je-li tento důchod přiznán před dosažením věku 18 let a dále pojištěnce, který ke dni vzniku nároku na tento důchod získal aspoň 15 roků pojištění bez náhradních dob pojištění, činí 22,5 % výpočtového základu.

6.3. Souběh nároku na invalidní důchod s ostatními dávkami důchodového pojištění

Jsou-li splněny současně podmínky nároku na výplatu více důchodů téhož druhu nebo výplatu starobního důchodu, plného invalidního důchodu nebo částečného invalidního důchodu, vyplácí se jen jeden důchod a to vyšší.⁴⁸ Pokud jsou nároky na výplatu starobního důchodu, plného invalidního důchodu nebo částečného invalidního důchodu ve stejné výši, vyplácí se důchod, který si pojištěnec zvolil. Dnem úpravy výplat důchodů pro souběh zanikají nároky na důchody, které se nevyplácejí.

---

⁴⁸ Pro upřesnění uvádím, že uvedené neplatí v případě nároku na sirotčí důchod osiřelého nezaopatřeného dítěte, které má nárok na sirotčí důchod po každém z rodičů či osvojitelů nebo osob, které ho převzaly do péče nahrazující péči rodičů, a dítě na ni bylo v době jejich smrti převážně odkázáno výživou, kterou nemohli ze závažných důvodů zajistit jeho rodiče.

Jsou-li současně splněny podmínky nároku na výplatu starobního, plného invalidního nebo částečného invalidního důchodu a na výplatu vdovského důchodu nebo vdoveckého důchodu, anebo sirotčího důchodu, vyplácí se nejvyšší důchod v plné výši, včetně základní výměry a z ostatních důchodů se vyplácí polovina procentní výměry.

Pro pobírání invalidního důchodu, plného nebo částečného, při výdělečné činnosti zákon o důchodovém pojištění nestanoví žádná pravidla. Souběh invalidního důchodu a příjmu z výdělečné činnosti je tedy možný bez podmínek a nezáleží přitom na charakteru výdělečné činnosti (závislá činnost nebo samostatná výdělečná činnost), rozsahu této činnosti (plný nebo zkrácený úvazek, doba určitá nebo doba neurčitá u pracovněprávního vztahu) ani na výši příjmu z výdělečné činnosti. Podstatné vždy je, že nadále trvají u poživatele invalidního důchodu výše uvedené zdravotní podmínky invalidity.

6.4. Uplatňování nároku na invalidní důchod

Od 1. ledna 2009 lze nárok invalidní důchod přiznat jen na základě žádosti občana, čímž došlo ke zrušení zahájení řízení z moci úřední příslušnou okresní správou sociálního zabezpečení. Tato dlouholetá praxe byla uplatňována při přechodu z pracovní neschopnosti do invalidity. Řízení zahajovala příslušná okresní správa sociálního zabezpečení v případě, že lékař lékařské posudkové služby ČSSZ při kontrole posuzování dočasné pracovní neschopnosti zjistil dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav občana. Na základě toho okresní správa sociálního zabezpečení vydala rozhodnutí o tom, zda občan je plně nebo částečně invalidní. Proti tomuto rozhodnutí bylo možno v rámci správního řízení podat odvolání do 15 dnů ode dne jeho doručení. V odvolacím řízení rozhodovala ČSSZ a zdravotní stav občana posuzovala posudková komise ministerstva práce a sociálních věcí.

Řízení o přiznání invalidního důchodu se tedy zahajuje na základě písemné žádosti. Žádosti s občany sepisuje místně příslušná okresní správa sociálního zabezpečení na předepsaných tiskopisech. Ve výjimečných případech mohou tuto žádost za žadatele podat jeho rodinní příslušníci nebo osoba jednající na základě plné moci. Tato situace nastane pokud podání žádosti žadatelem nedovoluje jeho zdravotní

stav. Zdravotní indispozici však musí potvrdit lékař a potencionální poživatel důchodu musí s podáním žádosti souhlasit. Žádost o invalidní důchod, na který vznikl nárok během výkonu trestu odnětí svobody nebo vazby, podává občan prostřednictvím věznice.

Okresní správa sociálního zabezpečení je povinna sepsat žádost bez ohledu na to, zda občan splňuje podmínky nároku invalidního důchodu či nikoliv, a to i za situace, kdy nesplnění podmínek nároku na invalidní důchod by bylo zcela zjevné. Uvedené platí i pokud občan nedoloží při podání žádosti všechny potřebné doklady, mezi něž patří občanský průkaz (u cizinců doklad prokazující jejich totožnost), doklady o studiu, event. učení (i neukončeném), doklady prokazující doby zaměstnání, popřípadě doby vedení v evidenci uchazečů o zaměstnání, nejsou-li k dispozici žádné doklady, uvedou se údaje o dobách zaměstnání, doklady o výkonu vojenské služby (civilní služby), rodné listy dětí (pokud žadatel požaduje zápočet péče o děti).

Rozhodnutí o přiznání dávky je orgán sociálního zabezpečení povinen vydat nejpozději do 90 dnů ode dne zahájení řízení. Řízení však může být přerušeno, pokud se žadatel nepodrobí vyšetření zdravotního stavu, ačkoliv byl okresní správou sociálního zabezpečení k tomuto vyšetření vyzván. Takovéto přerušování řízení může trvat až do doby, než se občan požadovanému vyšetření podrobí, pokud byl však na tento možný následek ve výzvě předem upozorněn. V případě, že dojde z uvedeného důvodu k přerušování řízení minimálně na 12 měsíců, může být řízení zastaveno.

Rozhodnutí o přiznání invalidního důchodu nebo jeho zamítnutí je vydáváno v písemné formě a doručováno do vlastních rukou žadatele. Rozhodnutí nabývá doručením právní moci, řádné opravné prostředky v řízení správním se proti němu nepřipouštějí. Proti pravomocnému rozhodnutí může ovšem oprávněný, který se domnívá, že byl ve svých právech zkrácen, podat do 2 měsíců ode dne doručení rozhodnutí žalobu v souladu se zákonem č. 150/2002 Sb., soudní řád správní. K řízení o žalobě je příslušný krajský soud, v jehož obvodu má navrhovatel bydliště, popřípadě, v jehož obvodu se zdržuje.

Přiznaný invalidní důchod se vyplácí přímo oprávněnému nebo jeho zákonnému zástupci a to v hotovosti prostřednictvím držitele poštovní licence nebo bankovním převodem na jeho bankovní účet. Formu výplaty si při podání žádosti o důchod volí sám žadatel.

Invalidní důchod, ať už plný nebo částečný, se nevyplácí po dobu výplaty nemocenského a po dobu poskytování náhrady mzdy, platu nebo odměny⁴⁹ v době dočasné pracovní neschopnosti nebo karantény, pokud den vzniku plné invalidity nebo částečné invalidity spadá do období dočasné pracovní neschopnosti nebo karantény, které jsou důvodem výplaty nemocenského nebo pobírání náhrady mzdy.

---

⁴⁹ § 192 odst. 1 věta první a § 194 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce.

7. Příspěvek na péči

Do konce roku 2006 mohli poživatelé invalidních důchodů požádat o zvýšení pobíraného důchodu pro bezmocnost, pokud byli závislí na pomoci druhé osoby.⁵⁰ Podle stupně takovéto závislosti na druhé osobě byla bezmocnost⁵¹ rozdělena do tří kategorií. Za částečně bezmocnou se považovala fyzická osoba, která potřebovala dlouhodobě pomoc jiné osoby při nebytné činnosti ve všedním životě jako je mytí, česání a oblékání. Za částečně bezmocnou se vždy považovala osoba prakticky nevidomá. Pokud zdravotně postižená osoba potřebovala ještě navíc pravidelnou pomoc, popřípadě soustavný dohled jiné osoby při hlavních životních úkonech, například při chůzi a při výkonu fyziologické potřeby nebo postižená osoba byla úplně nevidomá, jednalo se již o bezmocnost převážnou. Za nejtěžší stupeň se považovala bezmocnost úplná. Ta nastala pokud zdravotně postižená osoba pozbyla schopnost sebeobsluhy, potřebovala soustavné ošetřování a byla odkázána trvale na pomoc jiné osoby při všech životních úkonech.⁵²

Dávka zvýšení důchodu pro bezmocnost byla ke dni 1. ledna 2007 transformována do dávky nové, nesoucí název příspěvek na péči. Příspěvek na péči je upraven zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Tento příspěvek je hrazen ze státního rozpočtu a je určen osobám, které jsou závislé na péči a pomoci osoby druhé.

7.1. Osoby, které mají nárok na příspěvek na péči

Jak jsem již uvedla, obecně se dá říci, že na tento příspěvek je určen osobám od určité míry závislých na péči druhé osoby. Kromě podmínky závislosti na pomoci druhého musí žadatel splnit řadu dalších, zákonem stanovených, podmínek. Je zde především podmínka trvalého pobytu na území České republiky, popř. udělení azylu, stejně tak právo na příspěvek na péči náleží cizinci, kterému tato práva zaručuje

---

⁵⁰ Zvýšení důchodu pro bezmocnost upravoval zákon č. 100/1988, o sociálním zabezpečení.

⁵¹ Bezmocnost byla upravena v § 2 vyhlášky Ministerstva práce a sociálních věcí č. 284/1995 Sb., kterou se provádí zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění. Vyhláškou č. 328/2007, kterou se mění vyhláška č. 284/1995 Sb., kterou se provádí zákon o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů byl tento paragraf mimo jiného zrušen.

⁵² Invalidní důchod se jeho poživateli zvyšoval při částečné bezmocnosti o 20 %, při převážné bezmocnosti o 40 %, při úplné bezmocnosti o 75 % částky životního minima stanovené v souladu s tehdy platným a účinným zákonem č. 463/1991 Sb., o životním minimu.

mezinárodní smlouva, nebo občanu EU hlášenému k pobytu na území České republiky a jeho rodinným příslušníkům. Nárok na příspěvek na péči může být přiznán pouze osobě starší jednoho roku, která je z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu závislá na pomoci jiné fyzické osoby při péči o vlastní osobu a při zajištění soběstačnosti v rozsahu stanoveném stupněm závislosti.

7.2. Stupně závislosti

Právní úprava rozlišuje čtyři stupně závislosti. Hodnotícím kritériem pro zařazení do jednotlivých stupňů závislosti je počet úkonů péče o vlastní osobu, nezbytných v běžném životě každého člověka, vč. stanovení soběstačnosti v běžných životních situacích, které osoba pro svůj dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav není schopna sama zvládnout bez pomoci druhé osoby nebo bez jejího dohledu. Posuzuje se například, zda zdravotně postižená osoba je schopna připravit si sama stravu, zda dodržuje pitný režim, zda se dokáže bez pomoci umýt. Rovněž se zkoumá pohyblivost zdravotně postižené osoby, která zahrnuje například schopnost zdravotně postižené osoby vstát z lůžka, sedět, schopnost přemísťovat předměty denní potřeby, schopnost chůze (po rovině a po schodech). Předmětem zjišťování schopnosti péče o vlastní osobu je také mimo jiné oblékání, správný výběr oblečení a jeho vrstvení, orientace v přirozeném prostoru, provedení si jednoduchého ošetření a dodržování léčebného režimu.⁵³

Při posuzování soběstačnosti pro stanovení stupně závislosti na péči druhé osoby se například prověřuje schopnost komunikace, orientace v čase a mimo přirozené prostředí, schopnost nakládat s penězi a jinými cennostmi, nakupování potravin a věcí základní potřeby, vaření a jednoduchá příprava stravy, mytí nádobí, běžný úklid domácnosti a další nenáročné úkony související s chodem domácnosti.⁵⁴

Stupeň jedna označuje lehkou závislost. Lehce závislá osoba potřebuje z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu každodenní pomoc nebo dohled při více

---

⁵³ Veškeré úkony péče o vlastní osobu hodnocené pro účely stanovení stupně závislosti na druhé osobě jsou uvedeny v § 9 odst. 1 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

⁵⁴ Veškeré úkony posuzované při stanovení soběstačnosti postižené osoby jsou vyjmenované v § 9 odst. 2 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

než 12 úkonech péče o vlastní osobu a soběstačnosti nebo u osoby do 18 let věku⁵⁵ při více než 5 úkonech péče o vlastní osobu a soběstačnosti. Pokud zdravotně postižená osoba potřebuje každodenní pomoc nebo dohled jiné osoby při více než 18 úkonech péče o vlastní osobu a soběstačnosti, resp. při více než 10 úkonech pokud se jedná o osobu do 18 let věku, je tato závislost považována za středně těžkou a odpovídá stupni II. závislosti na péči druhé osoby. V případě, že počet úkonů péče o vlastní osobu a soběstačnosti přesáhne číslo 24 (u osoby do 18.let věku číslo 15), které osoba z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu není schopna vykonávat bez pomoci druhé osoby, jedná se o závislost III. stupně, považovanou za těžkou. Poslední stupeň závislosti, kdy se jedná o závislost úplnou, nastane pokud osoba z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu není schopna bez pomoci druhé osoby více jak 30 (20 u osoby do 18. let věku) stanovených úkonů péče o vlastní osobu a soběstačnosti.

7.3. Výše příspěvku

Výše vypláceného příspěvku na péči se liší s ohledem na stupeň závislosti poživatele tohoto příspěvku na péči druhé osoby a věk poživatele. Pokud jde o příjemce do 18. roku věku života, výše příspěvku u lehké závislosti činí 3.000,- Kč, u závislosti středně těžké 5.000,- Kč, u těžké závislosti 9.000,- Kč a u úplné závislosti 11.000,- Kč. U ostatních poživatelů, čili starších 18. let výše příspěvku u lehké závislosti odpovídá částce 2.000,- Kč, u středně těžké závislosti 4.000,- Kč, u těžké závislosti 8.000,- Kč a úplné závislosti rovněž 11.000,- Kč.

Změní-li se skutečnosti rozhodné pro výši příspěvku tak, postupuje se následujícím způsobem. Pokud má být příspěvek zvýšen, provede se zvýšení příspěvku od prvního dne kalendářního měsíce, ve kterém tato změna nastala. Pokud má být příspěvek snížen, snížení se provede od prvního dne kalendářního měsíce, následujícího po kalendářním měsíci, ve kterém bylo vydáno rozhodnutí o snížení příspěvku.

---

⁵⁵ Při stanovení stupně závislosti u osoby do 18 let věku se nepřihlíží k pomoci a dohledu při péči o vlastní osobu a při zajištění soběstačnosti, které vyplývají z věku osoby a tomu odpovídajícímu stupni biopsychosociálního vývoje.

7.4. Řízení o příspěvku

Řízení o příspěvku se zahajuje buď na základě písemné žádosti nebo z moci úřední, pokud osoba, v jejíž prospěch má být příspěvek vyplácen, není schopna jednat a nemá zástupce. Písemná žádost na předepsaném tiskopise se podává u obecního úřadu obce s rozšířenou působností, v jejímž spádovém území má žadatel trvalý nebo hlášený pobyt a který rovněž o příspěvku rozhoduje. V žádosti musí být uvedeny všechny požadované povinné informace, tj. kromě osobních údajů také údaje o tom, jakým způsobem má být příspěvek vyplácen a údaje o tom, kdo bude potřebnou péči zajišťovat.

Následuje proces posouzení stupně závislosti na pomoci jiné osoby, který zahajuje sociální pracovník. Sociální pracovník provede sociální šetření v prostředí, kde žadatel žije. Po provedení sociálního šetření se žádostí o příspěvek zabývá posudkový lékař úřadu práce, který hodnotí funkční dopady zdravotního stavu na schopnost žadatele pečovat o sebe a být soběstačným a vychází přitom z výsledku sociálního šetření. Pokud se žadatel odmítne podrobit některé z výše uvedených procedur, například neumožní provedení sociálního či zdravotního posouzení, pak ztrácí možnost získat příspěvek na péči.

Rozhodnutí o příspěvku na péči je doručeno žadateli a v případě, že je kladné, je žadatel (nyní již příjemce příspěvku) povinen obecnímu úřadu do 8 dnů písemně ohlásit jakým způsobem a kým mu bude péče zajištěna, pokud tak již neučinil při podání žádosti. Pokud tak neučiní ani po zopakované výzvě je výplata příspěvku zastavena. Je velmi důležité, aby příjemce příspěvku uvedl všechny požadované údaje, a to především ty, které se týkají způsobu zajištění péče. Je nezbytné, aby uvedený způsob péče byl doložen podpisem pečující osoby nebo potvrzením poskytovatele sociálních služeb. Tyto údaje se uvádějí na speciálně připravených formulářích.⁵⁶

Příspěvek na péči se nevyplácí v případě, kdy je komplexní péče zajištěna v lůžkových zdravotnických zařízeních (nemocnice, léčebny dlouhodobě nemocných, psychiatrické léčebny apod.), ve školských zařízeních pro výkon soudem nařízené ústavní výchovy vyjma dětských domovů, ve výkonu trestu odnětí svobody a vazby, za předpokladu, že tato doba činí alespoň jeden kalendářní měsíc. O přijetí a ukončení

---

⁵⁶ <http://www.portal.gov.cz/wps/portal/>

pobytu ve výše vyjmenovaných zařízeních je příjemce příspěvku povinen informovat místně příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností. Pokud z různých důvodů toho není schopen, pak má tuto povinnost ta osoba, která zabezpečuje pomoc anebo pobytové zařízení sociálních služeb.

Příspěvek se vyplácí měsíčně, v kalendářním měsíci, za který náleží. Příspěvek se vyplácí v české měně, a to v hotovosti nebo se poukazuje na účet příjemce.

Příjemcem příspěvku kromě osoby oprávněné může být její zákonný zástupce nebo jiná osoba, které byla nezletilá oprávněná osoba svěřena do péče na základě rozhodnutí příslušného orgánu. Rovněž může obecní úřad obce s rozšířenou působností ustanovit zvláštního příjemce příspěvku, jestliže oprávněná osoba, popřípadě jiný příjemce příspěvku nemůže příspěvek přijímat, nebo nevyužívá příspěvek k zajištění potřebné pomoci.

7.5. Užití příspěvku

Příspěvek lze použít pouze na ty výdaje, které souvisejí se zabezpečením pomoci a podpory osobě, která je závislá na péči jiné osoby. Může být tedy užit k úhradě za péči, kterou zajišťuje poskytovatel sociální služby a samozřejmě také na výdaje, které vzniknou pečující osobě, tj. rodinnému příslušníkovi či jiné osobě, která není poskytovatelem sociální služby. Dá se také předpokládat, že oba výše uvedené způsoby bude příjemce kombinovat dle vlastní potřeby.⁵⁷

7.6. Kontrola využívání příspěvku na péči

Obecní úřad s rozšířenou působností provádí kontrolu, zda je příspěvek využíván k péči o zdravotně postiženou osobu a zda je jí poskytována péče odpovídající jejímu stupni závislosti. Zaměstnanci obecního úřadu obce s rozšířenou působností jsou oprávněni se souhlasem příjemce vstupovat do jeho obydlí a provádět sociální šetření a kontrolu využívání příspěvku. Tito zaměstnanci jsou však povinni se prokázat speciálním oprávněním vydaným obecním úřadem obce s rozšířenou působností.

---

⁵⁷ <http://www.mpsv.cz/cs/1>

Pokud je zjištěno, že příspěvek není používán správně, může obecní úřad určit zvláštního příjemce, který zajistí správné použití příspěvku a v případech zneužívání příspěvku nárok na výplatu příspěvku odejmout.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem kromě jiného popsala úpravu invalidních důchodů na Slovensku a ještě podrobněji vylíčila úpravu v naší republice. A již na první pohled jsou mezi jednotlivými pojetími invalidity a úpravami invalidních důchodů rozdíly, které bych závěrem vyzdvihla. Slovensko je ve své reformě důchodového systému napřed, což se odráží i v úpravě invalidních důchodů.

V první řadě se jedná o pramen práva, který invaliditu, invalidní důchody a související problematiku upravuje. Zatímco na Slovensku je veškerá úprava shrnuta do jednoho rozsáhlého předpisu (zákon č. 461/2003 Z.z., o sociální pojištění), u nás je úprava roztržena hned do několika zákonů. Jmenovitě se jedná o tři již uvedené předpisy a to zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti a zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení. Osobně považuji slovenskou formu úpravy za zdařilejší a přehlednější, neboť k prozkoumání celkové problematiky invalidních důchodů ze všech úhlů pohledu stačí jeden předpis, který je velmi přehledný. Zároveň pokládám tuto úpravu i za snadněji dostupnou a pochopitelnou pro člověka bez právního vzdělání.

Mnohem důležitější kritérium pro hodnocení právní úpravy je ovšem její obsah. Zásadní rozdíl je dělení invalidních důchodů na plný a částečný, charakterický pro Česko. Oproti tomu Slovensko výslovně takto důchody nedělí, avšak jejich výše je rozdílná s ohledem na okolnost, zda ztráta schopnosti soustavné výdělečné činnosti je vyšší či nižší než 70 %.⁵⁸

Základem pro přiznání invalidních důchodů je zejména splnění zákonných podmínek. Obě národní úpravy vyžadují určitou dobu pojištění a vznik invalidity. Zatímco slovenská právní úprava zakládá invaliditu pouze ztrátou schopnosti výdělečné činnosti v zákonem stanovené procentní míře, česká úprava navíc připouští vznik plné invalidity kromě ztráty schopnosti výdělečné činnosti také v situaci, kdy má pojištěnec

---

⁵⁸ Od 1. ledna 2010 vstoupí v České republice v účinnost novela zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, zákon č. 306/2008 Sb., která odstraňuje dělení invalidního důchodu na plný invalidní důchod a částečný invalidní důchod a zavádí tři stupně invalidity. Nárok na invalidní důchod bude mít pojištěnec, který splní zákonné podmínky, mimo jiné pokud z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu nastal pokles jeho pracovní schopnosti nejméně o 35 %. Výše invalidního důchodu se pak bude odvíjet od stanoveného stupně invalidity.

zdravotní postižení připouštějící soustavnou výdělečnou činnost za zcela mimořádných podmínek, a v případě částečné invalidity se připouští její vznik i za podmínky, že má pojištěnec zdravotní postižení značně ztěžující obecné životní podmínky. Slovenská úprava tedy více vychází ze samotného účelu invalidních důchodů, což je především kompenzace ztráty výdělku nebo jeho snížení z důvodu dlouhodobého nepříznivého zdravotního stavu, ovlivňující schopnost soustavné výdělečné činnosti. Česká úprava naopak nabízí „zvláštní“ druh invalidních důchodů pro pojištěnce s určitým zdravotním postižením.

Slovenská právní úprava uznává vznik nároku na invalidní důchod při ztrátě schopnosti výdělečné činnosti nejméně o 40 %, vyšší důchody přísluší pojištěncům jejichž schopnost výdělečné činnosti byla snížena min. o 70 %. Naše úprava přiznává částečné invalidní důchody při ztrátě schopnosti soustavné výdělečné činnosti min. o 33 %, plné invalidní důchody jsou vázány na 66 % ztrátu schopnosti výdělečné činnosti.⁵⁹

Rozdílnost úprav je i v potřebné době pojištění nezbytné ke splnění nároku na invalidní důchod. Česká úprava posuzuje vznik doby pojištění z období před vznikem invalidity, u pojištěnce nad 28 let z posledních deseti let, přičemž u této věkové hranice je minimální potřebná doba pojištění pět let. Naproti tomu na Slovensku se rovněž posuzuje splnění potřebné doby pojištění z období před vznikem invalidity, ale již bez omezení tohoto období. Potřebná doba pojištění je pak odstupňována podle věku pojištěnce, kdy u pojištěnce nad 45 let se vyžaduje minimálně patnáctiletá doba pojištění. Slovenská úprava je v tomto ohledu mnohem výhodnější, neboť zohledňuje celý pojištěncův život. Česká úprava je úskalím pro pojištěnce, kteří získali třeba i vyšší než potřebnou dobu pojištění, ale ne v posledních 10 letech před vznikem invalidity.

Odlišné je stanovení výše invalidních důchodů a opět zde v hodnocení upřednostňují úpravu slovenskou, která zohledňuje veškeré příjmy, z nichž bylo odvedeno pojistné na důchodové pojištění. Stejně tak je rozdílné i stanovení sazby odvodů pojistného, kdy slovenská úprava jmenovitě vymezuje výši odvodů na invalidní pojištění a výši odvodů na starobní pojištění. V České republice k takovéto diverzifikaci nedochází.

---

⁵⁹ Jak jsem již uvedla od 1.1.2010 bude invalidita stanovena ve třech stupních. Invalidita prvního stupně nastane při poklesu pracovní schopnosti nejméně o 35 %, invalidita druhého stupně při poklesu pracovní schopnosti nejméně o 50 % a invalidita třetího stupně při poklesu pracovní schopnosti nejméně o 70%.

Pokud tedy shrnu komparaci právní úpravy invalidních důchodů v České republice a Slovenské republice, považuji slovenskou úpravu za zdařilejší a Česká republika by se v průběhu své postupující důchodové reformy v ní mohla inspirovat.

Po prostudování oblasti právní úpravy invalidních důchodů a její problematiky bych však navrhla další mnohé změny od úpravy stávající. Především bych invalidní důchodové pojištění oddělila od starobního pojištění. Zatímco u pojištění starobního by se více uplatňoval princip samostatnosti, resp. subsidiarity, u invalidního pojištění by více převládal princip solidarity. V oblasti starobního pojištění by si pojištěnci po celý svůj pracovně aktivní život pravidelnými odvody „spořili“ na období důchodového věku. U pojištění invalidního by pojištěnci odváděli část svých příjmů pro případ vzniku invalidity. V případě vzniku invalidity by se pak více uplatnila solidarita pracujících pojištěnců s těmi, kteří ztratí z důvodu zdravotního postižení svou pracovní způsobilost, neboť postižení pojištěnci si nestačí „naspořit“ dostatek finančních prostředků ze svých odvodů. Stejně tak by se princip solidarity uplatnil i v tom, že invalidita nastane u zlomku pojištěnců, kteří by tyto finanční prostředky čerpali, přestože by je odváděli pojištěnci všichni. Výhodu bych v této úpravě viděla především ve větší transparentnosti financování invalidních důchodů a jejich přerozdělování. Výše invalidních důchodů by se pak mohla stanovit více s ohledem na potřeby osob s dlouhodobým nepříznivým zdravotním stavem.

Neshledávám také jako vyhovující právní úpravu, která stanoví výši invalidních důchodů obdobně jako výši starobních důchodů, neboť oba tyto důchody plní jiný účel a jsou vypláceny na základě odlišné sociální události. Společným aspektem u obou důchodů je skutečnost, že souvisí se ztrátou výdělku jedince, který mu mají částečně nahradit. Důvodem výplaty starobního důchodu je při splnění zákonných podmínek sociální událost spočívající v dosažení stanovené věkové hranice, u invalidního důchodu je příčinou jeho výplaty především pokles schopnosti soustavné výdělečné činnosti z důvodu nepříznivého zdravotního stavu.

Starobní důchod je vyplácen pojištěncům v období, kdy dosáhnou určitého, zákonem stanoveného, věku v životě, v němž už s ohledem na zdravotní stav klesá jejich pracovní produktivita. Starobní důchod je pak vyplácen, neboť pojištěnec splnil podmínky sociální události, která mu jeho výplatu zaručuje. Předpokládá se, že občan v důchodovém věku přestane být pracovně aktivní a z tohoto důvodu pozbude pravidelný

příjem zajišťující jeho životní potřeby. Při stanovení výše starobního důchodu se již zohledňuje skutečnost, že pojištěnec nebude mít takové životní náklady jako člověk pracující, zahrnující především denní náklady na dopravu do zaměstnání, stravování převážně mimo domov, vyšší náklady na ošacení apod.

Podle mého názoru při stanovení výše invalidního důchodu by se měla více zohledňovat skutečnost, že životní náklady invalidního občana mohou být často velmi vysoké, neboť mohou zahrnovat potřebu velmi finančně náročných léků, různých zdravotních pomůcek, speciální stravy etc. Zároveň je třeba mít na zřeteli účel invalidního důchodu spočívající v umožnění člověku s dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem žít normální pracovní, společenský a rodinný život, nebo ho aspoň k tomuto modelu co nejvíce přiblížit.

S přibývajícím věkem u postiženého člověka klesá schopnost se do běžného života opětovně zapojovat. Podle mého názoru by invalidní důchod měl být dosažením věku splňující podmínky pro nárok na starobní důchod na něj přeměněn, neboť se postupně ztrácí jeho účel.

Seznam použité literatury:

Petr Tröster a kol.: Právo sociálního zabezpečení, 4. přepracované a doplněné vydání, C.H.Beck, Praha 2008

Zdeňka Gregorová: Důchodové systémy, Masarykova univerzita, Brno 1998

JUDr. Randim Langer: Posudková služba sociálního zabezpečení: právní předpisy s komentářem, Linde Praha, a.s., Praha 1999

Karel Nový a kolektiv: Nový právní rádce invalidních občanů, 4. vydání, Linde Praha, a.s., Praha 1997

Milan Galvas, Zdeňka Gregorová: Sociální zabezpečení, 2. aktualizované a doplněné vydání, Masarykova univerzita, Brno 2005

Gabriela Munková: Úvod do sociální politiky, 3. upravené a doplněné vydání, Vodnář, Praha 2003

Tichý Luboš a kol.: Evropské právo, 3. vydání, C.H.Beck, Praha 2006

Karel Malý a kol.: Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 3. přepracované vydání, Linde Praha, a.s., Praha 2003

Prof. JUDr. Václav Pavlíček a kol.: Ústava a ústavní řád ČR, Komentář, 2. díl, Práva a svobody, Linde Praha, a.s., Praha 2002

Kvetoslava Repková: Zdravotné postihnutie v kontexte novodobej sociálnej politiky, Informačná kancelária Rady Evropy, Bratislava 2003

Doc. Ing. Anna Majtanová, Ph.D.: Transformacia dochodkového zabezpečenia v Slovenskej republike, Sociálna politika č. 11/2002, ročník 28, Ministerstvo práce a sociálnych vecí

Ing. Petra Štěpánková, Systémy sociálního zabezpečení v EU - Itálie, Národní pojištění č. 2/2008, Česká správa sociálního zabezpečení

JUDr. Jiří Bauer, Mgr. Gabriela Lopatová: Zákony, mezinárodní smlouvy a nařízení EU v oblasti sociálního zabezpečení, Právo a zaměstnání 4/2004, ORAC, s.r.o.

Prof. JUDr. Igor Tomeš, CSc.: Invalidita a systém sociálního zabezpečení, Sociální politika č. 6/2002, ročník 28, Ministerstvo práce a sociálních věcí

Mgr. Jiří Veselý: Právní úprava posuzování zdravotního stavu ve věcech sociálního zabezpečení, Právo a zaměstnání 6/2003, ORAC, s.r.o

Prof. Dr. Otto Czúcz: Problémy systému invalidních důchodů v Maďarsku, Právo a zaměstnání 4/2004, ORAC, s.r.o.

JUDr. Radim Langer: Posudková služba sociálního zabezpečení ve světle judikatury, Právo a zaměstnání 9-10/2000, ORAC, s.r.o.

Použitá soudní judikatura:

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 25.11. 2003, č.j. 5 Ads 42/2003 – 61

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30.12. 2003, č.j. 3 Ads 14/2003 – 58

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30.1. 2004, č.j. 4 Ads 49/2003 – 29

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 21.7. 2005, č.j. 6 Ads 24/2004 – 53

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30.11. 2005, č.j. 4 Ads 38/2004 – 40

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 20.1. 2006, č.j. 4 Ads 53/2005 – 69

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 16. 8. 2007, č.j. 4 Ads 79/2006 - 82

Použité internetové stránky:

www.mpsv.cz – internetové stránky Ministerstva práce a sociálních věcí ČR

www.cssz.cz – internetové stránky České správy sociálního zabezpečení

www.portal.gov.cz – internetové stránky veřejné správy České republiky

www.mesec.cz – internetové stránky o osobních financích

www.czso.cz - internetové stránky Českého statistického úřadu

www.sfinance.cz - internetové stránky o financích

www.finance.cz - internetové stránky o financích

www.euroskop.cz - internetové stránky o EU

www.employment.gov.sk – internetové stránky Ministerstva práce, sociálních věcí a rodiny Slovenské republiky

Seznam použitých zkratk

apod.	-	a podobně
čl.	-	článek
ČR	-	Česká republika
ČSSZ	-	Česká správa sociálního zabezpečení
EHS	-	Evropské hospodářské společenství
ESUO	-	Evropské sdružení uhlí a oceli
etc.	-	et cetera (a tak dále)
EU	-	Evropská unie
EURATOM	-	Evropské společenství pro atomovou energii
event.	-	eventuelně
JZD	-	Jednotné Zemědělské Družstvo
LPS	-	Lékařská posudková služba
např.	-	například
OSN	-	Organizace Spojených Národů
resp.	-	respektive
ř.z.	-	říšský zákon
Sb.	-	Sbírka zákonů
Sb. z. a n.	-	Sbírka zákonů a nařízení
SÚDZ	-	Státní úřad důchodového zabezpečení
tj.	-	to je
tzv.	-	takzvaný
Ú.l.	-	Úřední list
vč.	-	včetně
ZPS	-	Změněná pracovní schopnost
Z.z.	-	Zbierka zákonov (Sbírka zákonů Slovenské republiky)

Resumé

Právní úprava invalidních důchodů v ČR a její vývoj

Diplomová práce je zaměřena na zpracování oblasti právní úpravy invalidity a invalidních důchodů s návrhy možných změn ve stávající právní úpravě v České republice. Práce je rozdělena do sedmi kapitol.

První kapitola se zabývá historií právní úpravy invalidních důchodů, včetně posuzování zdravotního stavu a invalidity pro splnění nároku na invalidní důchod. Od obecného nástinu vývoje zaopatření jedinců, kteří pro své dlouhodobé zdravotní postižení nejsou schopni pracovní činnosti, přechází k podrobnému zpracování vývoje právní úpravy invalidních důchodů od vzniku Československa až do jeho rozdělení ke dni 1. ledna 1993.

Druhá kapitola popisuje mezinárodní právní úpravu vztahující se na invalidní důchody. V této kapitole je rozepsána mezinárodní úprava sociálních práv, dokumenty Rady Evropy a Mezinárodní organizace práce upravující zabezpečení osob při ztrátě pracovní způsobilosti, mezinárodní smlouvy a dohody o sociálním zabezpečení, kterými je Česká republika vázána, a v neposlední řadě právní úpravu invalidních důchodů v Evropské unii související s volným pohybem osob.

Třetí kapitola zpracovává právní úpravu invalidních důchodů v jiných státech Evropy, zejména s podrobnějším vylíčením právní úpravy Slovenské republiky a krátkým exkurzem do právní úpravy vybraných států Evropy.

Čtvrtá kapitola se věnuje obecné charakteristice důchodového systému v České republice z hlediska principů důchodového systému a jeho právní úpravy.

Jedna ze stěžejních kapitol této práce je kapitola pátá, upravující invaliditu a její pojetí, které popisuje z několika hledisek. Nedílnou součástí invalidity je posuzování zdravotního stavu, jež je v této práci popsáno s ohledem na stávající judikaturu Nejvyššího správního soudu.

Šestá kapitola řeší právní úpravu invalidních důchodů v České republice. Zejména zkoumá podmínky nároku pro přiznání invalidního důchodu a jeho uplatňování, stanovení výše invalidního důchodu a popisuje souběh nároku na invalidní důchod s ostatními dávkami důchodového pojištění.

Sedmá kapitola upravuje příspěvek na péči jako relativně novou dávku v oblasti sociálního zabezpečení. Uvádí osoby, které mají na tento příspěvek nárok, výši příspěvku, podmínky stanovené zákonem pro přiznání příspěvku a samotné řízení o jeho přiznání.

V závěru své diplomové práce porovnávám právní úpravu České republiky a Slovenska a navrhuji možná řešení v naší právní úpravě invalidních důchodů.

Summary

Legal Regulation of Disability Pensions in the Czech Republic and its Development

The diploma paper is focused on addressing the area of legal regulation concerning disability and disability pensions with suggestions of possible amendments in the current legal regulation in the Czech Republic. The paper is divided into seven chapters.

Chapter one addresses history of the legal regulation of disability pensions including the assessment of health conditions and disability in order to be eligible for a disability pension. From the general outline of the development of the provision of those individuals who are not able, due to their long-term disablement, to work, it proceeds to detailed addressing of the development of legal regulation of disability pensions as of the formation of Czechoslovakia until its split as of 1 January 1993.

Chapter two describes the international legal regulation related to disability pensions. This chapter specifies the international regulation of social rights, documents of the European Council and the International Labour Organization regulating provision of persons in case of loss of their ability to work, international conventions and social security treaties binding on the Czech Republic and last but not least the legal regulation of disability pensions in the European Union related to free movement of persons.

Chapter three addresses legal regulation of disability pensions in other European states, in particular with a detailed outline of the legal regulation of the Slovak Republic with a short excursus to legal regulations of selected European states.

Chapter four is devoted to general characteristic of the pension system in the Czech Republic in terms of the pension system principles and its legal regulation.

One of the central chapters of this paper is chapter five, describing disability and its concepts, which it describes from several viewpoints. An integral part of disability is the assessment of health condition that is described in this paper in consideration of the current judgments of the Supreme Court of Administration.

Chapter six addresses the legal regulation of disability pensions in the Czech Republic. In particular, it examines the eligibility conditions of granting a disability pension in the Czech Republic and assertion of this claim, the determination of the

amount of the disability pension and it describes the concourse of a claim for disability pension and other pension insurance allowances.

Chapter seven addresses the care benefit as a relatively new allowance in the field of social security. It specifies persons eligible to this benefit, the amount of the benefit, statutory conditions of granting the benefit and the very proceedings concerning its granting.

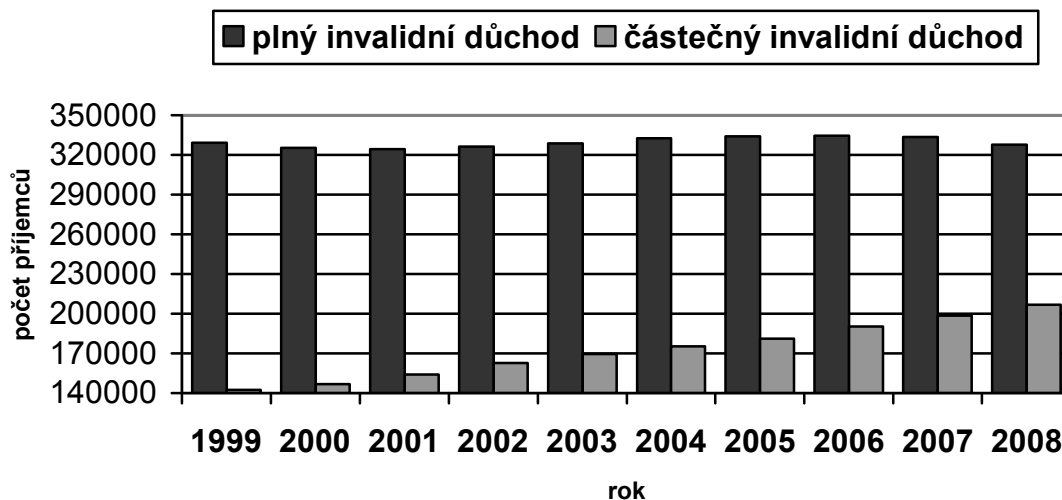
In conclusion of my diploma paper, I compare the legal regulation of the Czech Republic and Slovakia and I suggest possible solutions within our legal regulation of disability pensions.

Seznam klíčových slov

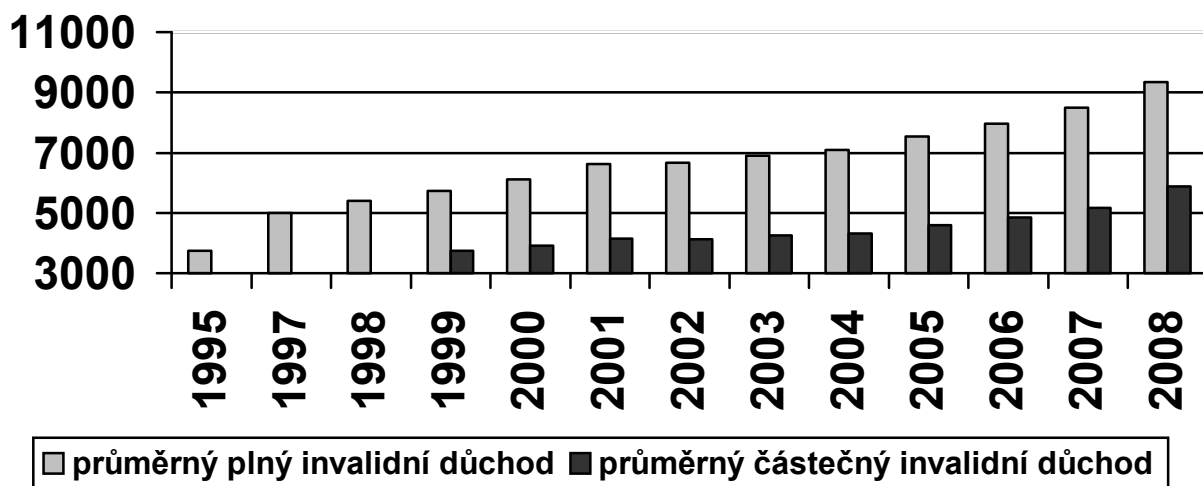
invalidita	-	disability
invalidní důchod	-	disability pension

Přílohy:

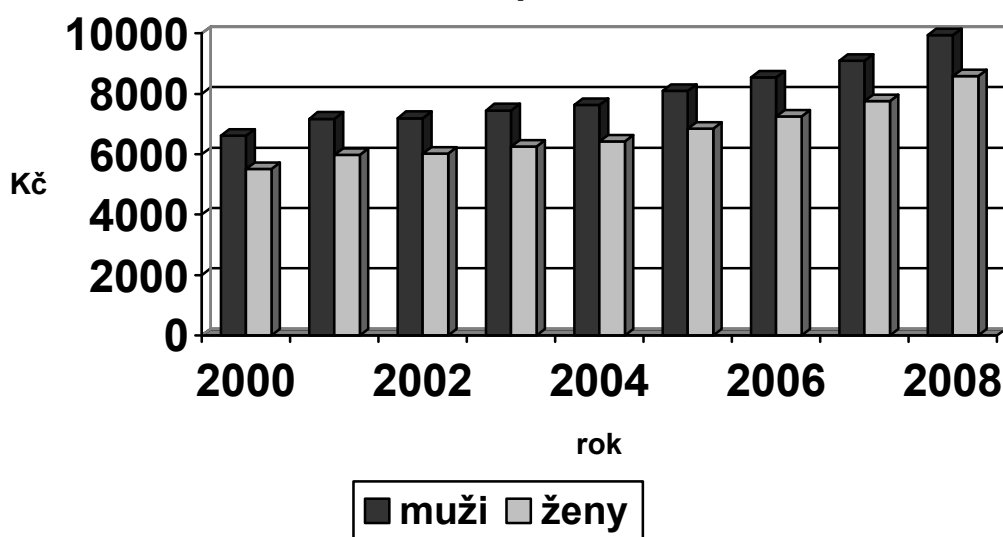
Vývoj počtu příjemců invalidních důchodů

Vývoj průměrné výše invalidního důchodu

Výše průměrného plného invalidního důchodu z hlediska pohlaví

Výše průměrného částečného invalidního důchodu z hlediska pohlaví

